

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Martina Glas

Mentor: izr. prof. dr. Andrej Anžič

**NASILJE NA ŠPORTNIH TERENIH –
primerjava Slovenije in Hrvaške**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2005

KAZALO

1. Uvod	1
2. Metodološki okvir	2
2.1. Cilji proučevanja	2
2.2. Hipoteze	3
2.3. Metode	3
2.4. Struktura naloge	4
2.5. Opredelitev pojmov	4
3. Varnost	5
4. Šport in nasilje	5
5. Sociološko proučevanje problematike obnašanja nogometnih navijačev in njihovih skupin	8
5.1. 4 osnovni teoretski pristopi problematike obnašanja nogometnih navijačev in njihovih skupin	8
5.1.1. Subkulturna teorija ritualizirane agresije	8
5.1.2. Razredna teorija obnašanja navijačev in njihovih skupin	9
5.1.3. Zgodovinsko-evolucionistična teorija	9
5.1.4. Teorija Alessandra Dal Laga – svet športa kot svet za sebe	10
5.2. Teoretska misel o nogometnih raziskovanjih na področju bivše Jugoslavije	10
6. Nasilje na športnih prireditvah	11
6.1. Vrste nasilja na športnih prireditvah	13
6.1.1. Vandalizem	13
6.1.2. Huliganstvo	14
6.2. Oblike nasilja na športnih prireditvah	15
7. Navijači	16
7.1. Definicija navijača	16
7.2. Vrste navijačev	17
7.3. Navijaški ritual	20
7.4. Struktura navijaških skupin	20
8. Navijaško nasilje	22
8.1. Oblike fizičnega nasilja	23
9. Nogometni navijači in politika	24
10. Slovenija	25

10.1. <i>Normativna ureditev športnih prireditev v Sloveniji</i>	27
10.1.1. Zakon o javnih zbiranjih	32
10.1.2. Zakon o športu	35
10.1.3. Zakon o policiji	36
10.1.4. Zakon o prekrških	37
10.1.5. Uredba o splošnih ukrepih v športnih objektih na športnih prireditvah	38
10.1.6. Zakon o omejevanju porabe alkohola	39
10.1.7. Varnost na stadionih	40
10.1.8. Red na športnih prireditvah in drugih javnih prireditvah	40
10.1.9. Sklep o objektih (stadionih), na katerih lahko nastopa ekipa v določenem rangu tekmovanja	42
10.2. <i>Predstavitev treh najpomembnejših navijaških skupin v Sloveniji</i>	42
10.2.1. GREEN DRAGONS	42
10.2.2. VIOLE	43
10.2.3. GORIŠKE VRTNICE	43
10.3. <i>Slovenske navijaške skupine in nasilje</i>	43
10.3.1. Kazniva dejanja in kršitve javnega reda in miru, povezane z nasiljem na športnih prireditvah v Sloveniji	45
11. Vzroki za nasilje	47
11.1. <i>Mediji kot vzrok navijaškega nasilja</i>	48
11.2. <i>Ukrepi za preprečitev nasilja</i>	48
11.2.1. Policijske naloge pri varovanju na športnih tekmah	50
11.2.1.1. Prometno-varnostni ukrepi	50
11.2.1.2. Zagotavljanje splošne varnosti ljudi in premoženja	51
11.2.1.3. Vzdrževanje javnega reda in miru	51
11.2.2. Delo z navijači in navijaškimi skupinami	52
11.2.3. Ukrepi lastnikov stadionov in dvoran	53
11.2.4. Ukrepi klubov oziroma prirediteljev	53
11.2.5. Ukrepi nacionalni športnih zvez	54
12. Hrvaška	54
12.1. <i>Normativna ureditev nasilja na športnih terenih</i>	56
12.1.1. Zakon o preprečitvi neredov na športnih tekmovanjih	56
12.1.2. Zakon o policiji	58
12.1.3. Pravilnik o načinu policijskega obnašanja	59

12.2. <i>Navijaške skupine</i>	60
12.2.1. <i>Torcida</i>	60
12.2.2. <i>Armada</i>	62
12.2.3. <i>Bad Blue Boys</i>	62
12.3. <i>Kaj pravijo BBB, Armada in Torcida?</i>	64
12.3.1. <i>Torcida</i>	64
12.3.2. <i>Bad Blue Boys</i>	65
12.3.3. <i>Armada</i>	66
13. Neredi med slovenskimi in hrvaškimi navijaškimi skupinami	67
13.1. <i>Zlata Lisica na Pohorju 26.1.2003</i>	67
13.2. <i>Finale evropskega prvenstva v vaterpolu v Kranju med Hrvaško ter Srbijo in Črno Goro 15.6.2003</i>	68
13.3. <i>Nogometna 2. kola kvalifikacij za ligo nogometnih prvakov med Mariborom in zagrebškim Dinamom v Mariboru 30.7.2003</i>	73
13.4. <i>Nogometna 2. kola kvalifikacij za ligo nogometnih prvakov med Mariborom in zagrebškim Dinamom v Zagrebu 6.8.2003</i>	74
13.5. <i>Kvalifikacije za evropsko nogometno prvenstvo med Slovenijo in Hrvaško v Zagrebu 15.11.2003</i>	74
13.6. <i>Kvalifikacije za evropsko nogometno prvenstvo med Slovenijo in Hrvaško v Ljubljani 19.11.2003</i>	75
13.7. <i>Polfinale evropskega rokometnega prvenstva med Slovenijo in Hrvaško v Ljubljani 31.1.2004</i>	76
14. Zaključek	77
15. Literatura	80
15.1. <i>Samostojne publikacije</i>	80
15.2. <i>Članki</i>	80
15.3. <i>Dokumenti</i>	83
15.4. <i>Intervjuji</i>	84
15.5. <i>Internet strani</i>	84

1. UVOD

Šport je danes izrazito množična pojava, s katero se na takšen ali drugačen način ukvarja veliko ljudi. Kot tak zelo vpliva na telesno in duševno stanje športnikov in gledalcev. Sodobni šport ima pomembno gospodarsko vlogo, saj ustvarja eno od najpomembnejših oblik industrije zabave, ki se je do sredine 20. stoletja že zelo profesionaliziral in komercializiral. V današnji družbi ima šport pomembno komunikacijsko vlogo, katero mediji, še posebej elektronski, uporabljajo za promoviranje, da bi povečali svojo publiko in vpliv, s tem pa tudi dobiček. Šport se danes pojavlja kot fenomen, ki je pomemben tudi v političnem okolju. Čeprav se poskuša zanikati, šport in politika sta tesno povezana. Danes se skozi šport izražajo različne socialne in družbene napetosti saj je zelo primeren za izražanje nasilja in drugih deviantnih oblik obnašanja.

Nasilje v športu je vedno aktualna tema, lahko bi rekli, vedno bolj aktualna tema. Z razvojem športa in z novimi kvalitetami smo vzporedno priča tudi nekaterim nezaželenim pojavom. Negativni izgredi v športu in okoli njega so stari kot je star sam šport; rodili so se z njim in iz njega izhajajo. Prav tako je dogajanje v športu in okoli njega povezano z dogajanjem in razmerami v družbi. Ta dogajanja v družbi tako ali drugače vplivajo na občinstvo. Na in predvsem ob športnih igriščih se vedno pogosteje srečujemo s človeškim nasiljem vseh vrst. Vstopnica navijaških izgrediv je bila še pred kratkim rezervirana samo za stadione, kasneje pa se je prestavila v ostale dvorane in na ostala igrišča, kot so rokometne in košarkarske dvorane, celo smučarske arene. Danes pa so tudi ti prostori že preozki, vsakodnevno se pojavljajo novi epicentri, na katere včeraj, kot obliko protesta, ne bi nihče niti pomislil. Za vsem tem stoji družba, lahko rečemo celo politika.

V svoji nalogi bom večjo pozornost namenila nogometnim navijačem, saj so le-ti najpogostejši vzrok nasilja na športnih terenih, saj ne spremljajo samo nogometa, temveč tudi ostale športe, kot so rokomet in košarka, na hrvaškem pa po uspehih njihovih smučarjev in smučark, tudi smučanje.

V zadnjih 25-ih letih je svet mladih doživel mnogo sprememb, vendar je zelo malo tako pomembnih kot je bil nastanek in razvoj subkulture nogometnega navijača.

Čim večje in izrazitejše je bilo nerazumevanje resnične narave ekstremnega nogometnega navijaštva, tem bolj se je ta pojav širil in pridobival na popularnosti v svetu mladih ter na društvenem pomenu. Navijaški subkulturni stil stoji na sto tisočih mladih, ki jim je navijanje stil življenja.

Nogometne navijaške skupine v bivši Jugoslaviji so začele delovati kmalu po nastanku navijaških skupin v Veliki Britaniji in skoraj hkrati z nastankom takšnih skupin v Italiji in Nizozemski. Že od sredine 80.-ih let imajo ti navijači pomembno družbeno vlogo, ki prihaja do izraza na mnogih področjih družbenega življenja, od športa do politike.

Kot primer tega je ocena, kako ni slučajno, da do očitne krize nogometa na prostorih bivše Jugoslavije in širše, prihaja sočasno s širjenjem plime navijaških neredov v drugi polovici 80-ih let. (Lalić; 1993 : 20). Torej, možno je predvidevati, da je, zraven slabše kakovosti igre, občutnega zmanjšanja standarda življenja in ostalih faktorjev, na upadanje interesa za nogomet vplivalo tudi dejstvo, da so navijaški incidenti postali bistveno pogostejši in bolj drastični kot prej (Lalić; 1993 : 21).

Značaj obnašanja pripadnikov nogometnih navijaških skupin je viden tudi v okviru politike. Nogometni stadioni pogosto delujejo kot oder za izražanje svojih političnih stališč, v glavnem tistih z radikalnim izvorom; to je bilo še posebej izrazito v Hrvaški do sredine 90-ih let.

2. METODOLOŠKI OKVIR

2.1. Cilji proučevanja

V svoji nalogi bom pregledala, kje so vzroki, da prihaja do vse večjega nasilja na športnih terenih. Medtem ko je v večini evropskih držav to že star pojav, v Sloveniji temu ni tako. Pri nas je nogomet postal deležen večje pozornosti po mednarodnih uspehih slovenskih klubov in reprezentance, s tem pa je tudi navijaštvo v Sloveniji dobilo večje razsežnosti. Za razliko od Slovenije, v sosednji Hrvaški poznajo izraz »huliganizem« že iz 80-ih let. Glede na to, da bom

primerjala Slovenijo in Hrvaško bom poskušala prikazati, zakaj in kako prihaja do vse večje napetosti med hrvaškimi in slovenskimi navijači.

2.2. Hipoteze

V primerjavi s Hrvaško, v Sloveniji obstaja manjša verjetnost večjega obsega incidentov in s tem povezanega huliganizma.

Vzrok nasilja med slovenskimi in hrvaškimi navijači je nacionalizem.

Za resnično varnost na športnih prireditvah je pomembno tesno sodelovanje med krovnimi športnimi zvezami, varnostnimi organi in skupinami organiziranih navijačev.

2.3. Metode

V svoji nalogi sem uporabila kombinacijo različnih metod. Najprej sem uporabila primarno analizo virov, tako da sem proučila zakone, nato pa še sekundarno analizo virov, kjer sem analizirala strokovne članke in ostale publikacije o tej problematiki. Analizirala sem članke iz dnevnih časopisov Ekipa, Dnevnik in Delo, ki so opisovali primere, ki sem jih predstavila v nalogi. Prav tako sem intervjuvala predstavnika slovenske policije in predstavnike navijaških skupin v Sloveniji in Hrvaški.

Uporabila sem tudi metodo opazovanja z udeležbo na športnih prireditvah v vlogi aktivnega navijača navijaške skupine Bad Blue Boys oziroma hrvaške reprezentance. Med ostalimi tekmami, sem bila prisotna tudi na prireditvah, ki jih opisujem v svoji nalogi, in sicer: Zlata Lisica, 26.1.2003, na Pohorju, finale evropskega prvenstva v vaterpolu v Kranju med Hrvaško ter Srbijo in Črno Goro, 15.6.2003, nogometna tekma 2. kola kvalifikacij za ligo nogometnih prvakov med Mariborom in zagrebškim Dinamom v Mariboru, 30.7.2003, in Zagrebu, 6.8.2003, kvalifikacije za evropsko nogometno prvenstvo med Slovenijo in Hrvaško v Ljubljani, 19.11.2003, in Zagrebu, 15.11.2003, ter polfinale evropskega rokometnega prvenstva med Slovenijo in Hrvaško v Ljubljani, 31.1.2004.

2.4. Struktura naloge

V prvem delu naloge sem predstavila povezavo med športom in nasiljem ter vrste in oblike nasilja, ki se pojavljajo na športnih prireditvah. Prav tako sem predstavila sociološke teorije, ki se ukvarjajo s to problematiko.

V drugem delu sem pojasnila kaj navijač sploh je, opisala vrste navijačev, strukturo navijaških skupin in navijaški ritual. Predstavila sem tudi navijaško nasilje in pojavne oblike le-tega.

V tretjem delu sem predstavila povezavo med nogometnimi navijači in politiko.

V četrtem delu podrobneje opisujem razmere v Sloveniji; navijaške skupine ter normativno ureditev tega področja. Opisujem tudi, kje so vzroki za nasilje na športnih prireditvah in kakšne ukrepe lahko uporabljamo za preprečitev le-tega.

V petem delu predstavljam razmere v sosednji Hrvaški; zgodovina navijaških skupin ter normativno ureditev na področju nasilja na športnih terenih.

V zadnjem, šestem delu pa opisujem primere nasilja na športnih terenih, ki so se zgodili v medsebojnih obračunih slovenskih in hrvaških ekip oziroma reprezentanc.

2.5. Opredelitev pojmov

Nasilništvo je kaznivo dejanje zoper javni red in mir, ki ga stori, kdor drugega hudo žali, z njim grdo ravna, je z njim nasilen ali ogroža njegovo varnost in s tem v javnosti povzroči zgražanje ali prestrašenost (Veliki splošni leksikon, 1998 : 2786).

Šport je oblika telesne dejavnosti, ljudje ga gojijo zaradi veselja do gibanja ali potrebe po vzdrževanju in izboljšanju telesne moči (Veliki splošni leksikon, 1998 : 4246).

Teren je območje (Veliki splošni leksikon, 1998 : 4354).

Termina navijači in varnost bom podrobno pojasnila v nadaljevanju svoje naloge.

3. VARNOST

Zgodovinsko gledano je varnost temeljna vrednota medčloveških odnosov, zagotavljanje katere se institucionalizira z nastankom suverene države in sistema držav na globalni ravni. Za Thomasa Hobbesa je bila varnost najbolj temeljna vrednota, na kateri je človeštvo gradilo svoja individualna in kolektivna življenja. (Grizold, 1999 : 1)

Tudi na današnji stopnji družbenega razvoja je varnost imanentna prvina obstoja in delovanja posameznika, družbe/države in mednarodnega sistema. Pri vseh treh omenjenih entitetah gre za to, da si v ogrožajočem okolju prizadevajo zagotoviti stanje varnosti oziroma uravnoteženega medsebojnega obstoja v ožjem in širšem okviru. Zato je današnje razumevanje pojava varnosti nujno celostno, ki vključuje vse vidike človekovega obstoja in delovanja v družbi ter vse ravni njegovega povezovanja in oblike družbenega organiziranja. (Grizold, 1999 : 2)

Varnostni problem nastane, ko je ravnotežje varnosti med zgoraj omenjenimi entitetami porušeno in novo stanje pomeni grožnjo individualni, nacionalni, mednarodni ali globalni varnosti.

4. ŠPORT IN NASILJE

Nasilje v športu še kako obstaja, v zadnjih letih se je število izgrediv še povečalo. Eden takšnih hujših izgrediv se je zgodil v sosednji Hrvaški, leta 1990 na srečanju med zagrebškim Dinamom in beograjsko Crveno Zvezdo, ko je prišlo do pretepa med policaji in navijači Dinama, imenovanih Bad Blue Boys, v katerega pa so se vmešali tudi igralci domačega moštva. »Zvezda« pretepa je bil kapetan domačega moštva, Zvonimir Boban, ki je z nogo udaril policaja in s tem postal glavna medijska osebnost. Boban je bil sicer kaznovan s prepovedjo igranja nogometa s strani tedanje Nogometne zveze Jugoslavije, vendar pa je postal pravi nacionalni junak, saj je odkrito stopil v bran svojega naroda pred tedanjo

jugoslovansko policijo, v kateri so, po besedah Hrvatov na omenjeni tekmi bili sami Srbi.

Kakorkoli že, dejstvo je, da od športa, ki privablja mnogo ljudi, ter od vsega, kar šport kot tak spremlja, v sodobnih časih ne moremo pričakovati izoliranega delovanja. Šport ne more delovati kot izolirano močvirje, avtonomno oblikovano kot nekakšno kraljestvo vsega zla, kakor se to zdi nekaterim, imenujemo jih »moralisti«. Prav tako pa ne more delovati kot nekakšna oaza dobrote, lepote in skoraj popolne brezgrešnosti, kot to predlagajo nekateri »idealisti«, športni zaljubljenici. Pričakovati je torej, da šport in vse okoli njega predstavlja svojevrstno ogledalo družbe, v kateri se odraža. Bolj razumno je pričakovati, da se odnosi iz družbenega življenja prav v športu pokažejo na bolj odprt in direkten način kot drugje, brez kakršnekoli mimikrije in kamuflaže. Prav zaradi tega, ker lahko šport na prvi pogled daje videz navadne igre in pristranske zadeve družbe, ni potrebno aktivirati vseh tistih ideoloških mehanizmov mistifikacije, mitologije, prikrivanja, izkrivljanja in tabuiranja, ki se koristijo v strateško pomembnejših področjih družbenega življenja. Prav zaradi tega se zdi, da ima šport poseben privilegij, da bolj odkrito, bolj svobodno in hkrati bolj brutalno, odkriva veliko stvari, ki delujejo drugje v družbi, kjer pa se potiskajo v nevidnost, pod nivo javnosti. Lahko torej rečemo, da se je trditev, da je šport nekakšna metafora družbe, danes spremenila v trditev, da je pravzaprav družba metafora športa (Protega, citirano po Vrčan, 1990 / 1997:6).

Kakšen pa je splošen odnos športa in nasilja? Pogosto slišimo mnenja, da so današnja nasilna vedenja navijačev le naključno vezana na šport. Gre za mnenja, da so takšna vedenja posledica nedavnega odkritja nasilnežev do sodobnih sredin, da lahko izkažejo svoja nasilna nagnjenja ob določenih športnih prireditvah. Torej, da so se nekako samo »prilepili« na določene športe, oziroma športne manifestacije. Šport – še posebej profesionalen, vrhunski šport kot je organiziran danes – torej ni odgovoren za nasilja in vandalizme, ki se dogajajo na stadionih in okoli njih. V samem športu naj ne bi bilo torej ničesar, kar bi samo po sebi stimuliralo in induciralo nasilne oblike vedenja. Takšna dojemanja pripisujemo tistim, ki so na šport vezani in se počutijo odgovorne za obrambo njegove idealne dimenzije. Za njih se torej nasilje, vezano danes na šport, pripisuje družbeni konfliktnosti, krivici, neredu manjšin, ki pravzaprav niso

športno-navijaške, ampak so vpletene v nered zaradi svoje mladosti in družbene marginalnosti (Protega, 1997 : 6).

Posebno mesto v športu zavzema športna publika s svojimi prepoznavnimi razlikami, saj je postala sestavni, predvsem pa zelo pomemben del današnjega športa.

Vendar nam poudarjanje pripadnosti nasilja k športu samemu ne ponuja odgovora na vprašanje, kakšni so dandanes razlogi za tolikšno nasilje v športu. V časovnih obdobjih je bil prisoten univerzalen zgodovinski proces zmanjševanja primerov nasilja in njegova ublažitev. Ta proces naj bi bil posledica razvoja moderne industrijske civilizacije in industrijske družbe, za katero je značilna, kot pravi Protega (1997 : 8) » širitev in jačanje kontrole nad instinktno agresivnostjo«. Vse to pa vodi družbo od neposrednega nekontroliranega nasilja proti kontroliranemu in ritualiziranemu nasilju. To naj bi veljalo tudi za šport, katerega prevladujoči trend bi v neki širši zgodovinski perspektivi predstavljal zmanjšanje neposrednega fizičnega nasilja, spontanega in nekontroliranega, ter povečanje samo ritualiziranega in kontroliranega, pretežno simboličnega nasilja (Protega, 1997:8).

Nasilje samo, kot tudi nasilje v športu, je vedno bolj rezidualno. V sredstvih javnega obveščanja se mnogo pogosteje govori o nasilju v športu kot o nasilju na drugih področjih družbenega življenja, kar pomeni, da prav množični mediji ustvarjajo vtis o rasti nasilja v športu. Nekateri avtorji pa pravijo, da so pravzaprav ravno štadioni mesta z relativno manjšim tveganjem, da bi prišlo do nasilja, za razliko od nekaterih drugih področij družbenega življenja. Kot primer lahko vzamemo družino, kjer se v določenih družbah zgodi več kot polovica vseh medosebnih nasilnih dejanj.

Na izbruhe nasilja na športnih prireditvah pomembno vplivajo tudi mediji, ki s svojim poročanjem in komentiranjem posredno ali neposredno ustvarjajo vzdušje pred športnim tekmovanjem in po njem. Pogosto športne dogodke napovedujejo tendenciozno, tako da prikazujejo tekme, za katere je bilo značilno nasilno obnašanje navijačev. To lahko posredno vzpodbudi nasilna ravnanja navijačev na prihajajočih tekmah. Vloga medijev se pa ne kaže samo v vplivanju na obnašanje navijačev, temveč tudi na obnašanje športnikov.

5. SOCIOLOŠKO PROUČEVANJE PROBLEMATIKE OBNAŠANJA NOGOMETNIH NAVIJAČEV IN NJIHOVIH SKUPIN

5.1. 4 osnovni teoretski pristopi problematike obnašanja nogometnih navijačev in njihovih skupin:

- a) subkulturna teorija ritualizirane agresije
- b) razredna teorija obnašanja navijačev
- c) zgodovinsko-evolucionistična teorija
- d) teorija Alessandra Dal Laga – svet športa kot svet za sebe (Lalič; 1993 : 32)

5.1.1. Subkulturna teorija ritualizirane agresije (predstavniki: sociologi Peter Marsh, Elisabeth Rosser, Roma Harrea)

V svojih raziskovanjih obnašanja nogometnih navijačev se opirajo na že razvito teorijo mladinske subkulture. Priznavajo, da ima agresivnost, zraven ostalega, tudi biološko ozadje, vendar se predvsem osredotočijo na kulturni in socialni vpliv, na pojav huliganizma oziroma nasilja nogometnih navijačev.

Marsh pravi, da navijaško nasilje označujejo nepisana pravila, ki bistveno zmanjšujejo možnost resnega poškodovanja nasprotnika. V zvezi s tem ocenjuje, da ni namen huligana, da bi povzročil poškodbe nasprotniku, temveč samo njegovo ponižanje. Do poškodb pa pride zaradi delovanja deviantne manjšine navijačev, v smislu odziva navijačev na neprimerne akcije policije, ali pa povsem slučajno. Oxfordski sociologi opozarjajo na to, da poskusi oblasti, da odstranijo specifično obliko navijaške agresivnosti, kot tudi težnje medijev množičnega komuniciranja, kateri dajejo prevelik pomen resnosti te agresije, samo povečujejo možnost izbijanja resnih neredov (Lalič; 1993 : 34).

5.1.2. Razredna teorija obnašanja navijačev in njihovih skupin (predstavniki: sociologi Ian Taylor, John Clarke)

Kot izhodišče jim služi tradicija marksistične in neomarksistične teorije proučevanja družbe. Opazujejo specifično obnašanje nogometnih navijačev in njihovih skupin. Središče raziskovanja jim je VB in pojav huliganizma v tej državi, tako da za nas nima pomena.

5.1.3. Zgodovinsko-evolucionistična teorija

Ta pristop je razvila skupina sociologov iz Centra za nogometne študije univerze v Leicesteru v Angliji, vodja te skupine je bil Eric Dunning. Nogometni huliganizem, obnašanje nogometnih navijačev in njihovih skupin ter nogomet raziskujejo na interdisciplinarni način. Temeljito so raziskali fenomen nasilja gledalcev v zvezi z nogometom od druge polovice 19. stoletja do danes. Prišli so do zaključkov, da nogometni huliganizem ne predstavlja novi fenomen ter da večinoma isti motivi vplivajo na današnje navijače kot so tudi na njihove predhodnike. Z druge strani so analizirali tudi sodobne pojavne oblike obnašanja nogometnih navijačev in njihovih skupin. Prišli so do naslednjih zaključkov:

- Nasilje na igrišču in na tribunah, močna prisotnost maskulinizma, slaba kvaliteta igre – vse to vpliva na današnjo krizo nogometa (Lalić, citirano po Murphy, Williams, Dunning 1990 / 1993 : 38).
- Navijaške skupine gledajo na sebe kot »mi-skupina«, ki je proti (vsem) »oni-skupine«. Do sporov med navijaškimi skupinami najpogosteje pride, ko tiste kot »mi-skupine« poskušajo bolj izrazito predstaviti in vsiliti lokalno identiteto tekmece, »oni-skupina« in njeni identiteti ali ko je resneje kršen »fair-play« na samem terenu. V takšnih in podobnih situacijah nogomet služi kot povod za neko vrste »vojne igre«, v okviru katere imajo nasprotnikove navijače za »osvajalce«, hkrati pa so že »zavzeli« njihov teritorij (Lalić; 1993 : 39).
- Opozarjajo tudi na kontradiktornosti družbenega razvoja, ki bistveno vpliva na izgredo navijačev. Pokažejo na to, da je nasilje nogometnih navijačev izraz razrednih, rasnih, starostnih in drugih razlik, ki so prisotne v tej družbi in širše (Lalić; 1993 : 39).

5.1.4. Teorija Alessandra Dal Laga – svet športa kot svet za sebe

Dal Lago analizira konflikte v nogometu, prvenstveno tiste navijaške. Ocenjuje, da do teh konfliktov prihaja samo v okviru štadiona.

Po njegovem mišljenju je tekma priložnost, da se da poudarek raznolikosti navijaških identitet, »stadion je za organizirane ultrase predvsem okvir ritualnega

izražanja metafore prijatelj/sovražnik« (Lalić, citirano po Dal Lago 1990 / 1993 : 40).

Po dal Lagu je navijaško nasilje v glavnem simbolično, do njega prihaja zaradi predstavljanja identitete, do resničnega nasilja prihaja le v posebnih okoliščinah. Za njega je navijanje medkulturni in ne razredni ali politični fenomen (Lalić, 1993 : 41).

5.2. Teoretska misel o nogometnih raziskovanjih na področju bivše Jugoslavije

Ne smemo pa zanemariti značilnosti in teoretske misli o nogometnih raziskovanjih in njihovih skupinah na območju bivše Jugoslavije. Sociologi in psihologi v bivši Jugoslaviji so svoja raziskovanja usmerili na nasilje povezano s športom, še posebej na izgrede nogometnih navijačev. Za njih je šport v celoti, še posebej pa nogomet, področje, ki je zelo primerno za nasilno obnašanje. Zato ti avtorji poskušajo analizirati globlje družbeno ozadje nasilja v športu.

Krešo Petrović ocenjuje, da »je analiza dogodkov na športnih stadionih resnično samo analiza tistega, kar se je rodilo izven stadiona« (Lalić, citirano po Petrović, 1984 / 1993 : 44).

Posebno pozornost dajejo na širšo politično in družbeno pogojenost nasilja na športnih igriščih in na navijanje kot simbolični okvir za izražanje družbenih konfliktov.

»Šport postaja vse bolj sredstvo političnega manipuliranja« (Lalić, citirano po Petrović, 1984 / 1993 : 44).

Vendar, v delih nekaterih avtorjev prihaja do izraza drugi zorni kot nasilnega obnašanja pripadnikov navijaških skupin: Furio Radin, poleg drugih karakteristik, daje pomembnost njegovi »družbeni koristi«, v smislu »izpušnega ventila nezadovoljstva mlade generacije«. (Lalić, citirano po Buzov, Magdalenić, Perasović, Radin, 1988 / 1993 : 44).

Več sociologov in psihologov na področju športa v bivši Jugoslaviji je dajalo v ospredje nacionalizem kot obliko in vzrok nasilja v zvezi s športom na tem območju. Opozarjali so, da ta pojav pomeni ponovni primitivizem v družbenem življenju. Za njih je bilo nasilno navijaško obnašanje posebno težka oblika zlorabe športa.

Srđan Vrcan je pred nekaj leti napovedal, da bosta »obstoječa legitimnost in obstoječi deficit konsenza povečala prizadevanja za spreminjanje področja športa v področje državne politike, šport pa v direktno sredstvo te politike« (Lalić, citirano po Vrcan, 1990 / 1993 : 45). Vrcan ocenjuje, da nasilje in podobne pojavne oblike vezane za navijače in športne gledalce, predstavljajo simptom globoke politične in družbene krize na prostorih (sedaj bivše) Jugoslavije (Lalić, 1993 : 45).

6. NASILJE NA ŠPORTNIH PRIREDITVAH

Navijači in navijaške skupine so sestavni del vsake športne prireditve, od posamezne prireditve pa je odvisna intenzivnost navijaškega delovanja. Navijači na različne načine spodbujajo svoje moštvo, pri tem pa se trudijo zmanjšati učinke navijanja nasprotne navijaške skupine, tudi tako, da uporabijo nasilje.

Nasilje na športnih prireditvah postaja zelo razširjen pojav zaradi močnih psiholoških učinkov, ki jih prinaša. Po »zaslugi« medijev, so športne prireditve z nasilniškimi in tekmovalnimi sestavinami, vse bolj v ospredju javnosti.

Tekmovalni šport je pogosto trda igra, ki omogoča izražanje borbenosti med ekipama ali posameznikoma, prav zato športne igre pogosto predstavljajo sprožilni dejavnik nasilja, ob tem pa prihaja do brutalnosti in nasilja udeležencev.

Nasilje na športnih prireditvah ima določene značilnosti in oblike, njegove pojavne oblike pa se kažejo kot nasilno obnašanje, ki vodi v kršitve javnega reda in miru, nasilje, povzročeno z uporabo pirotehničnih in drugih nevarnih predmetov itd. Značilnost nasilja na športnih prireditvah je njihova pogostost in stalnost ter starostna skupina njegovih izvajalcev, saj je prav mladina ta, ki najbolj vzpodbuja nasilje na športnih prireditvah.

Primarni dejavniki nasilja na športnih prireditvah so tisti, ki izhajajo iz splošnih družbenih problemov, kot so nezaposlenost, nizek socialni status, pomanjkljiva vzgoja itd.

Med sekundarnimi dejavniki nasilnega obnašanja na športnih prireditvah je najpomembnejša skupinska identifikacija, ki jo skupine navijačev izražajo s svojimi zastavami, transparenti, simboli, ne smemo pozabiti tudi na alkohol in mamila kot sekundarna dejavnika nasilja na športnih prireditvah, pospeševalno pa delujeta lokal patriotizem in nacionalizem.

Kot povod za nasilje na športnih prireditvah, posebej na nogometnih tekmah ne smem pozabiti omeniti dogajanje na igrišču, izzivanje nasprotnih navijačev ter posredovanje policije in/ali redarjev.

Najpogostejše oblike neprimernega obnašanja navijačev oziroma navijaških skupin so:

- Neprimerno navijanje (žalitve igralcev, navijačev nasprotnega moštva, sodnikov idr.);
- Oviranje varne in nemotene igre na igrišču (metanje raznih predmetov na igrišče, npr. kovancev, petard, dimnih bomb, bakel, zavitkov papirja idr.);
- Izzivanje navijačev nasprotnega moštva (uporaba žaljivih besed ali sloganov z nacionalno ali lokalno vsebino);
- Fizično obračunavanje z navijači nasprotnega moštva (Čelik, 1989, povzeto po Košir, 1997 : 9).

6.1. Vrste nasilja na športnih prireditvah

6.1.1. Vandalizem

Vandalizem je *poškodovanje, uničenje česa koristnega, lepega brez pravega razloga, namena* (<http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>).

Vandal je *kdor brez pravega razloga, namena poškoduje, uniči kaj koristnega, lepega* (<http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>).

Vandalizem je oznaka za spontano nasilje, ki nastane kot posledica popolne čustvene sprostitve med tekmo in dogajanjem, povezanim s tekmo (Košir, 1997 : 5).

Vandalizem se ne pojavlja samo v športu, temveč tudi na vseh ostalih področjih človekova življenja.

Pojavne oblike nasilja na športnih prireditvah se kažejo kot čustveno in fizično agresivno obnašanje, katero vodi v kršitve reda in miru, uničevanje objektov, nasilje nad ljudmi, pisanje grafitov in ostalo.

Cohen deli vandalizem na več vrst (Gorenak, Meško, Udovč, citirano po Cohen, 1973 / 2001 : 280). Tako govori o pridobitniškem, taktičnem, ideološkem, maščevalnem in zlonamernem vandalizmu ter o vandalizmu kot otroški igri.

Živopada (Gorenak, Meško, Udovč, citirano po Živopada, 1989 / 2001 : 280) loči pet različnih faktorjev pojava vandalizma:

- Vandalizem kot posledica nezadovoljstva in nepravilne obravnave.
- Vandalizem kot preizkušanje mej.
- Vandalizem izzvan z dolgočasjem in vplivom skupine.
- Vandalizem kot igra nasproti vandalizmu kot izhodu iz neuspešne socializacije v družini.
- Vandalizem kot kriminalno vedenje.

6.1.2. Huliganstvo

Huliganstvo je novejši pojav od vandalizma, prvič se je pojavilo konec 60-ih let v Veliki Britaniji na nogometnih tekmah.

Huligan je deklasiran ničvrednež, pobalin, mladoleten malopridnež po velemestih (Verbinc, 1971 : 276).

Huliganstvo je skupno ime za različne oblike nasilja (hude žalitve, strahovanje, telesno poškodovanje), ki ga navadno izvršujejo skupine (Gorenak, Meško, Udovč, citirano po Leksikon CZ ,1998 / 2001:280).

Huliganizem je načrtno, zavestno in organizirano nasilje, ki se sicer časovno in prostorsko navezuje na tekmo, vendar je vsebinsko relativno neodvisno od samega športnega dogajanja (Košir, 1997 : 5).

Huliganstvo, kot pojavnostna oblika nasilja, je veliko bolj nevarnejše kot vandalizem, saj gre pri huliganstvu za načrtno in organizirano izvajanje nasilja, pa tudi posledice so veliko hujše kot pri vandalizmu.

Vandalizem je razmeroma lahko nadzorovati in preprečevati njegove posledice, medtem ko je huliganizem nepredvidljiv in zato le stežka obvladljiv. Strokovnjaki in športni novinarji celo ugotavljajo, da je nasilje na športnih prireditvah vse bolj organizirano – posamezniki in skupine prihajajo na tekmo z namenom nasilnega obnašanja. Značilno za sodobne športne prireditve je, da prihaja do hujših posledic zaradi neredov na športnih tekmovanjih le redko, zgolj po naključju (Košir, 1997 : 5).

6.2. Oblike nasilja na športnih prireditvah

V Sloveniji je od leta 1989 zabeleženih več pojavov nasilja, vendar so bili obravnavani kot množične kršitve reda in miru na športnih prireditvah, množični izgredi itd.

Po Pečjaku (1994) so najpogostejši dejavniki, ki vplivajo na nastanek nasilja na športnih prireditvah, naslednji:

- Fizični dejavniki, ki vključujejo število udeležencev srečanja, gostota udeležencev, dejavnike anonimnosti, temperaturo okolja, sončne pege, socialne dražljaje ter alkohol in druga mamila.
- Socialni dejavniki, med katere avtor šteje velikost in število jedrnih skupin ter govore.

- Osebnostne značilnosti posameznikov, kot so spol, mladost, ekstravertnost, inteligentnost, agresivnost, sugestibilnost, konformizem, podvrženost avtoritetam, socialna stiska, šibka samokontrola, radovednost itd.
- Kultura in nacionalni značaj

Psihologi in sociologi ugotavljajo, da sta agresivnost in nasilno obnašanje navijačev odvisna od športne panoge. Mnogi obiskovalci športnih prireditev imajo težave v družini, šolah, na delovnem mestu ali v okolju, kjer prebivajo. Trdna povezanost v skupine pa jim daje občutek moči in enotnosti.

Za športne množice je značilna izredno močna identifikacija gledalcev s svojim moštvom in med navijači istih klubov med seboj (Pečjak, 1994 : 96).

Najpogostejša oblika delovanja ekstremnih skupin je organiziranje in vodenje množičnih neredov pred, med in po športnih tekmovanjih ter spopadi z navijači drugih skupin, redarji in policisti. S psihološkega vidika razlikujemo pet temeljnih oblik športnih neredov, ki pa se med seboj nenehno prepletajo in se zelo redko pojavljajo v čisti obliki (Pečjak, 1994):

- Frustracijski neredi: do njih pride, kadar so gledalci prikrajšani v svojih pričakovanjih, npr. slaba igra moštva, poraz itd. Posledica teh neredov je metanje različnih predmetov na teren, napad na sodnika, na nasprotno moštvo, nasprotno navijače in pa vsesplošno divjanje.
- Izobčenski neredi: te neredne sprožijo ljudje z družbenega »dna«, psihopati in prestopniki, ki pridejo na stadione, da bi izživel svoje agresivne porive. Pogosto razbijajo avtomobile, zažigajo tribune in uničujejo imovino.
- Protestni neredi: pri teh neredih, udeleženci uporabijo športno prireditev za izražanje političnih pritožb. So pogosti, vendar jih prikrivajo druge oblike neredov.
- Konfrontacijski neredi izbruhnejo zaradi navzkrižja med gledalci, ki pripadajo različnim regijam, etničnim, nacionalnim ali religioznim skupinam. Ta vrsta neredov sodi med najpogostejše in najnasilnejše.
- Izrazni neredi izbruhnejo zaradi čustvenih napetosti, ki spremljajo zmago ali poraz, še posebej, če gledalci tega niso pričakovali.

7. NAVIJAČI

7.1. Definicija navijača

»Navijači so tisti del publike, kateri z izgledom (oznake pripadnosti klubu in navijaškimi rekviziti) ali obnašanjem (glasno navijanje, žvižganje, vstajanje, skakanje) jasno dajo do znanja svojo klubske opredeljenost« (Lalić, citirano po Marković, 1988 / 1993 : 45).

Krešo Petrović definira navijače kot »družbeno kategorijo«, ki vsebuje osebe različnega socialnega statusa, za razliko od socialnega sloja, ki je sestavljen iz ljudi enakega ali podobnega družbenega položaja (Lalić, citirano po Petrović, 1977 / 1993 : 45).

Od ostalih segmentov športne publike, se navijači prvenstveno razlikujejo v nekaterih bistvenih elementih:

1. po poudarjenem izražanju interesov za spremljanje določenega športa,
2. izdvajajo se po močnejši intenzivnosti svojega emocionalnega identificiranja s klubom, kateremu so naklonjeni, in po močnejšem simboličnem identificiranju tega kluba z vsem, kar on simbolizira (mesto, regija, narod...),
3. razlikujejo se po izraziti pripravljenosti angažiranja za podpiranje kluba, da bi dosegel čim boljši rezultat (Lalić, 1993 : 46).

»Navijači so ljudje, pripravljeni, da dajo (denar, čas, energijo, sebe), za razliko od 'publike', katere največji del (če izvzamemo 'navijača') želi dobiti (protivrednost za tisto 'kar daje') v različnem obsegu« (Lalić, citirano po Marjanović, 1987 / 1993 : 46).

Vendar je tudi v sestavi samih navijačev mogoče razbrati določene oblike raznolikosti. Tako so med njimi v ospredju najbolj aktivni navijači, kateri, zbrani na določenih delih tribune, kolektivno in bolj ali manj organizirano spodbujajo tudi ostale navijače in publiko da sprejme njihove oblike obnašanja (Lalić, 1993 : 46). Lahko jih imenujemo tudi ekstremni navijači, njihova posebnost je, da pripadajo specifičnim skupinam in da sledijo določen subkulturni stil obnašanja ter aktivno sodelujejo v njem, prav tako so nagnjeni k nasilju. Osredotočeni so na izražanje

svoje skupinske identifikacije, čemur posvečajo pogosto največji del svoje energije. Pripadniki teh skupin, se razen na stadionih in drugih objektih na dan igranja tekme in za čas navijaških potovanj, srečujejo tudi druge dneve in ob drugačnih priložnostih, med njimi obstaja intenzivna složnost tako v navijaštvu kot tudi v načinu življenja ter nevsakdanjih situacijah, s katerimi se srečujejo. V notranji strukturi navijaških skupin obstaja določena hierarhija. Te navijaške skupine determinira specifičen način obnašanja, določen žargon, poseben stil oblačenja, določeni znaki in simboli, ki jih nosijo.

7.2. Vrste navijačev

Cipot (Mihelič, citirano po Cipot, 1996 / 2003 : 13) in Protega (1997 : 49) ločita navadne navijače (fani), ultra navijače in huligane.

Za navadne navijače je značilno amatersko zanimanje tako za klub kot za navijanje. Veljajo za miroljubne navijače, ne iščejo sporov in incidentov, raje se jim izognejo. Zagovarjajo »kodeks navijanja«, ki zahteva, da se vedno mora navijati športno in »fair«, na provokacije pa se naj ne odgovarja.

Ultra navijači (oziroma t.i. ultrasi) naj bi z manjšimi korekcijami veljali za idealne navijače. Na tekmah prav tako spodbujajo svoj klub, vendar želijo tudi čim boljše predstaviti svojo skupino. Le-to pa pogosto poskušajo doseči s čim boljšo ikonografijo na stadionih (razne zastave, transparenti, koreografije, prepevanje raznih pesmi...). Za njih je zelo pomembno, da je njihov trud opažen in da se o njih govori in piše v medijih, saj poteka rivalstvo med navijaškimi skupinami in vsaka poskuša biti najboljša. Ta tip navijačev velja za potencialne izgredek. Neredi ne načrtujejo, do njih pa lahko pride spontano, npr. zaradi provokacij nasprotne navijaške skupine, napake sodnika, slabe igre moštva in poraza ali pa zaradi posredovanja policije in rediteljev. Ultra navijači so skupina zelo dobro organiziranih navijačev, ki vedo kaj hočejo in sledijo modnim trendom.

Huligani so najnevarnejši tip navijačev. Njihov namen je predvsem izzvati nered na tekmah in ustvariti nasilje na športnem terenu. Razlikujemo dve podzvrsti huliganov. Eden tip huliganov zanimata tako nogomet kot navijanje, a jim veliko pomeni tudi nasilje, drugi tip pa so čisti huligani, ki sta jim nogomet in navijaška

skupina le paravan za njihove prave namene. Cipot (Mihelič, citirano po Cipot, 1996 / 2003 : 13) loči več tipov huliganov, kot so nacisti, fašisti, obritoglavci, rasisti in podobno.

Južnič (Mihelič, citirano po Južnič, 1993 / 2003 : 14) trdi, da »imajo huligani povsem določeno identiteto, so dobro organizirani in uporabljajo posebno taktiko: ravnanje je dobro vodeno, preračunani so »premiki in lažni izmiki«.

V Sloveniji se tako gibanje še ni razvilo. Najbližje so mu bili v sredini 90.-ih let novomeški Trottersi, katerih polovica članov ima prepoved vstopa na stadione, nekaj jih je tudi v zaporih. Tako se sedaj pojmu huliganizma najbolj približujejo mariborske Viole. Ljubljanski Green Dragonsi bi lahko predstavljali ultra navijače, Goriške vrtnice pa bi lahko označili kot mešanico fanov in ultra navijačev.

V Hrvaški je huliganizem veliko bolj razvit in je opazen v pravem pomenu besede. Bad Blue Boyse lahko označimo za huligane, vendar le del skupine, jezgra skupine so ultrasi. Splitska Torcida predstavlja ultrase, prav tako tudi reška Armada, vendar z nekaj primesmi navadnih navijačev.

Lalič (1993 : 134) razdeli navijače na navijač-navijač, navijač iz trenda, navijač-nasilnež in navijač-politični aktivist.

Navijač-navijač ima klub za simbol svojega mesta in regije. Na tekmi mu je osnovna motivacija navijanje oziroma narediti čim boljšo atmosfero na štadionu. Osredotoči se na pripravljanje transparentov, zastav in druge opreme.

Navijač iz trenda sodeluje v aktivnostih navijaške skupine, da bi bil v skladu z navijaškim trendom, ki je zadnja leta zelo razširjen in popularen tudi pri nas. Poskuša živeti v skladu z navijaškim stilom življenja. Pogosto ni zelo agresiven, ampak vendarle sodeluje v nasilju kot sestavnem delu navijaškega trenda. Dosti teh navijačev pije alkohol in uživa različne vrste drog.

Navijaču-nasilnežu služijo tekme za izražanje agresivnosti. Stadion in mestne ulice doživlja kot idealno okolje za izpraznitev nakopičene nasilne energije. Glede na to, da je prikrit v masi, si s tem precej zmanjša možnosti, da bi bil kaznovan.

Pogosto se hvali s svojimi »podvigi«. Poleg pretefov in verbalnih napadov, je nagnjen tudi h kraji in drugim podobnim oblikam deviantnega obnašanja.

Navijač-politični aktivist ima svojo skupino za idealen instrument promoviranja svojih političnih idej. Posebnost njegovega razumevanja politike je, da gre pri njem samo za protipomenki prijatelj-sovražnik, neke sredine ni. Pretepe in druge oblike nasilja začne iz ekstremnih političnih motivov.

Poznavanje navijačev, njihovega vedenja in reagiranja v posameznih okoliščinah, omogoča policiji in pristojnim organom predvideti čas in kraj potencialnih incidentov. Na takšen način se lahko vnaprej določi stopnja rizičnosti prireditve ter se sprejmejo preventivni ukrepi za preprečitev incidentov oziroma se vsaj prepreči širitev le-teh.

7.3. Navijaški ritual

Navijaški ritual je, bolj kot kateri koli drugi ritual, usmerjen navzven, proti javnosti, lahko celo predvidevamo, da brez specifičnih oblik komuniciranja z igralci, nasprotnimi navijaškimi skupinami, drugimi deli publike in javnostjo v celoti, ta ritual ne bi obstajal, vsaj ne v današnji obliki. Z različnimi oblikami svojega ritualnega obnašanja poskušajo pripadniki teh skupin izzvati vse, kateri se ne poistovetijo z njihovimi skupinami in njihovim življenjskim stilom. Najučinkovitejši način, da se to doseže, je nasilje, tako verbalno kot tudi fizično; ko se nasilno obnašajo, izzivajo posebno zanimanje javnosti, kratka – postanejo opazni (Lalić, 1993 : 52). Obnašanje navijaških skupin označuje posebna kolektivna ekspresija kot ritualno oznanjanje svoje prisotnosti v družbi. Ta navijaška ekspresija funkcionira na treh ravneh: verbalno izražanje (navijanje v smislu petja, skandiranja, žvižganja in podobno), vizualno izražanje (navijaška ikonografija) ter razne oblike fizičnega nasilja. Nasilje tvori konstitutivni element fenomena ekstremnega navijaštva in pripadajočega subkulturnega stila.

7.4. Struktura navijaških skupin

Lalić (1993 : 117) pravi, da so »navijaške skupine neformalne oblike zbiranja mladih«. Na ta način naj bi zadovoljevali svoje potrebe in interese, ki jih ne morejo zadovoljiti v okviru formalnih organizacij.

Motivi za pridružitve navijaški skupini so različni: izjemna ljubezen do določene zvrsti športa, dajanje podpore klubu, druženje s podobno mislečimi itd.

Člani navijaških skupin pa niso samo mladi, temveč tudi starejši, poročeni in z družino, vendarle, pripadniki zadnjih treh »skupin« so običajno člani navijaških skupin že od mladih nog in je navijaštvo postalo nepogrešljivi del njihovega življenja.

V navijaških skupinah je glede na družbeni status največ pripadnikov nižjega in srednjega sloja, vendar se njihovo število razlikuje od države do države. (Mihelič, 2003 : 11).

Člani navijaških skupin so večinoma moški, čeprav je v zadnjih letih opaziti trend naraščanja števila žensk v navijaških skupinah. Ponekod imajo celo svoje podskupine (Mihelič, 2003 : 11).

Navijaške skupine pa imajo tudi svojo hierarhijo. Po Laliču (1993 : 126) so osnovne ravni te hierarhije: vodstvo, jedro in ostali člani – simpatizerji.

Vodstvo je sestavljeno iz starejših in izkušenih članov. Poleg tega morajo imeti vodje sposobnost vodenja in organiziranja, saj skrbijo za nabavo in prodajo navijaških rekvizitov, nabavo in razdelitev vstopnic, vodijo navijaške sestanke in organizirajo potovanja na gostovanja ter odločajo o načinu navijanja na tekmah. (Lalić, 1993 : 130).

Jedro je v glavnem sestavljeno iz mlajših pripadnikov skupine, ki navijajo doma in pogosto odhajajo na gostovanja. Pogosto tudi pomagajo vodstvu pri določenih segmentih opravil.

Simpatizerji so vsi ostali člani skupine. Tekme obiskujejo le doma, pa še to najpogosteje prihajajo samo na »velike« tekme ali derbije, na gostovanja običajno ne hodijo, na tekmah le redko navijajo.

Med temi ravnmi naj bi vladala kohezivnost, saj je to eden od pogojev za uspešno delovanje navijaške skupine in izvajanje navijaškega rituala, ki je sestavni del vsake navijaške skupine.

Van Limbergen, Colaers in Walgrave (1987, Košir, citirano po Van Limbergen, Colaers, Walgrave, 1987 / 1997 : 10) menijo, da vsako navijaško skupino tvorijo trije koncentrični krogi:

- »Vžigalno jedro skupine« je središče vsake navijaške skupine. Tvorijo jo relativno malo posameznikov, ki pa so najbolj dejavni in vztrajni pri navijaških aktivnostih. Sestavni del teh jeder so vodje skupin, ki izdelujejo strategijo navijanja ter priskrbijo navijaške rekvizite. Jedro skupine koordinira aktivnosti pri navijanju. Člani so pogosto pobudniki nasilnega in drugega delikventnega obnašanja.
- »Privrženci jedra skupine« štejejo približno trikrat toliko oseb kot samo jedro, običajno gre za mlajše ljudi, ki se zbirajo okoli »vžigalnega jedra«. Ti privrženci se najhitreje odzovejo na obnašanje jedra, ga posnemajo pri nasilnem obnašanju ter sodelujejo pri spopadanju z nasprotnimi navijači.
- »Opazovalci dogajanja« običajno štejejo približno toliko oseb kot privrženci jedra, lahko jih je pa tudi več. Spremljajo obnašanje jedra in privržencev, a pri nasilnih aktivnostih običajno ne sodelujejo. To podskupino tvorijo večinoma mladoletniki in starejši privrženci moštva.

8. NAVIJAŠKO NASILJE

Navijaško nasilje je mogoče definirati kot neposredno rušenje fizične in moralne integritete udeleženca v nogometni prireditvi in drugih oseb ter poškodovanje in uničevanje simbolov, predmetov in objektov, ki se kaže kot fizično in verbalno nasilje (Lalić, 1993 : 215).

Navijaško nasilje je večplastno pogojeno in razpršeno na različnih nivojih rivalstva. V prvi vrsti je odvisno od določenih družbenih okoliščin, oblik rivalstva in sovražnosti, ki bodo v določenem obdobju delovali kot ključni pogoj nasilja. Simbolični karakter nasilja postane bolj izrazit, ko prevladujejo klubska in skupinska rivalstva, se pravi rivalstva, ki so značilna za šport; za razliko od tega, v situacijah, kjer prevladajo nacionalna in politična rivalstva, prihaja bolj do izraza dejansko nasilje (Lalić, 1993 : 53).

V vseh navijaških aktivnostih, kakor v izražanju podpore svoji ekipi, tako tudi v povzročanju čim bolj grobih incidentov, se imajo »pred očmi« nasprotne skupine in navijači drugih ekip v celoti, katere je pod vsako ceno potrebno nadvladati in dokaz svoje premoči dati vpogled javnosti. To rivalstvo vpliva na skupno navijaško vzdušje, saj se številni pripadniki teh skupin trudijo najbolj glasno in najbolj atraktivno navijati, obesiti čim večje število transparentov, prižgati čim več pirotehniških sredstev in podobno. V tem navijaškem tekmovanju se ne izbirajo sredstva za dokazovanje premoči, ker se v krogu ultrasov najbolj cenijo prav tisti dokazi, ki so posledica drastičnih incidentov (Lalić, 1993 : 106).

8.1. Oblike fizičnega nasilja

Fizično nasilje članov navijaških skupin se pojavlja v raznih oblikah. Na te oblike bistveno vplivajo določeni faktorji kot so: subjekti in objekti nasilnega obnašanja, oblike nasilja in predmeti, ki se uporabljajo v te namene. Objekti nasilja so različni. V prvi vrsti so žrtve incidentov ljudje, in sicer:

- člani skupine, iz katere prihajajo povzročitelji in drugi navijači kluba, katerega izgredniki simpatizirajo,
- člani nasprotnikovih skupin in ostali navijači drugih klubov,
- igralci, trenerji in drugi neposredni akterji nogometne igre,
- pripadniki policije in redarji na tekmah (Lalić, 1993 : 216).

V objekte nasilja sodijo tudi razni simboli, predmeti, vozila, objekti in drugo, ki se jih poškoduje ali uniči med navijaškimi izgredi. Predmeti, ki jih navijači uporabljajo med izgredi so najpogosteje kamenje, nato pa ostali predmeti, ki se mečejo, kot so palice zastav, palice, pirotehnična sredstva in podobno. »Hladno« orožje se v

navijaških izgrede le redko koristi, vendar pa mnogi navijači na dan igranja tekme, posebej tisti, katerih klub igra v gosteh, nosijo nože (Lalić, 1993 : 216).

Oblike nasilja so naslednje: pretep, kamenjanje, metanje raznih predmetov, poškodovanje in razbijanje simbolov, predmetov in objektov ter vpadi v teren. Na temelju tega, se lahko napravi klasifikacija oblik telesnega nasilja pripadnikov nogometnih navijaških skupin:

- posamezni pretepi
- skupni pretepi
- metanje kamenja in raznih predmetov na druge navijače in policijo
- metanje pirotehničnih sredstev in drugih predmetov na igrišče
- vdori na igrišče
- poškodovanje in razbijanje predmetov, vozil in objektov
- zažiganje zastav in drugih simbolov (Lalić, 1993 : 216).

9. NOGOMETNI NAVIJAČI IN POLITIKA

Ena od osnovnih oznak sodobnega športa je njegova tesna povezanost s politiko. Dragan Koković pravi, da se križanje med temi področji družbenega življenja odvija na treh nivojih: interna politika športa, lokalni in nacionalni ugled ter šport kot faktor zunanje politike (Lalić, citirano po Koković. 1986 / 1993 : 251).

S strani političnih faktorjev se šport koristi bolj ali manj odprto in načrtno, s ciljem uresničevanja političnih in državnih ciljev. Odnos politike in športa je posebej tesen v športih, ki vzbujajo velik interes publike in s tem tudi javnosti v celoti. Prepletanje športa in politike je danes še posebej vidno v nogometu in v zvezi z neposredno nogometno publiko, torej, v prvi vrsti pri navijačih.

Nekateri od najbolj resnih in najhujših incidentov nogometne publike, v drugi polovici prejšnjega stoletja, so se zgodili kot posledica nogometnih tekem, ki so se igrale med ekipami, katere so bile s strani gledalcev in javnosti določene države sprejemane kot vrhunski simboli različnih regionalnih, verskih, etničnih in političnih identitet (Lalić, 1993 : 253). Takšen primer je recimo ne odigrana tekma

med zagrebškim Dinamom in beograjsko Crveno Zvezdo, 13.5.1990, v Zagrebu; tekma je bila prekinjena zaradi spopada Bad Blue Boysev in Delij.

V bivši Jugoslaviji so bili stadioni v veliki meri nekakšni rezervati za politiko, ki so delovali kot rezervati za nasilje. Glede na to, da ni delovala »normalna« politika v ustanovah političnega sistema, se je na stadionih izvajala politika, ki jo je v dobršni meri označevalo nasilje, tako fizično kot verbalno. Drugače, šport, še posebej nogomet, je bil v 80-ih in v začetku 90-ih let v bivši Jugoslaviji prvorazredni prostor za politiko, ki je bila izključena iz svojih institucionalnih okvirjev.

Ena od ključnih političnih nasprotij v bivši Jugoslaviji se je nanašala na mednacionalne odnose. V praktičnem izvajanju politike »bratstva in enotnosti«, so se prepogosto dušile različne nacionalne identitete, na določenih področjih družbenega življenja pa je bilo onemogočeno njihovo izražanje, interes prebivalcev za le-tem pa se je vse bolj večal. Mednacionalne in politične napetosti so do konca 80-ih let privedle do intenzivnega nacionalnega homogeniziranja, vendar naproti navijaškim skupinam drugih narodnosti (npr. združevanje Torcide in BBB proti Grobarjem ali Delijam in obratno).

Vendar, težnje določenih političnih izvajalcev, da manipulirajo z nekaterimi navijaškimi skupinami v bivši Jugoslaviji, so le občasno imele uspeha. Neredko so prav navijaške skupine uspevale instrumentalizirati politične izvajalce.

10. Slovenija

Izbruhi nasilja posameznikov ali skupin na športnih prireditvah so v svetu čedalje pogostejši in nevarnejši. Zaradi socialnih, družbenih in ostalih sprememb, ima nasilje na športnih prireditvah vse hujše posledice za posameznike in družbe kot celote. Takšne posledice so: materialna škoda uničenih objektov, predmetov, poškodbe obiskovalcev, policistov ter navijačev.

Tudi Slovenija ni izjema pri naraščajočem nasilju na športnih prireditvah, v zadnjih letih se je število hujših kršitev reda in miru ter storitev kaznivih dejanj zelo povečalo.

Na ponovni razcvet in porast nasilnosti na športnih prireditvah je vplivalo krizno obdobje pred neposrednim razpadom Jugoslavije leta 1989. Tak primer je bil na nogometni tekmi v Ljubljani med Olimpijo in Crveno Zvezdo, kjer je prišlo do spopadov navijačev ljubljanske Olimpije, Green Dragonsov, in beograjske Crvene Zvezde, Delij.

Na povečanje nasilja, povezanega s športnimi prireditvami, se relativno hitro odziva policija pa tudi druge zainteresirane strani, zlasti organizatorji športnih prireditev. Izboljševanje organiziranosti varovanj športnih prireditev, povečevanje učinkovitosti dela policistov pri izsleditvah storilcev posameznih nasilnih dejanj in zagotavljanje optimalnih standardov varnosti vseh udeležencev na športnih prireditvah, je samo del ukrepov prilagajanja novim razmeram na tem področju (Gorenak, Meško, Udovč, 2001 : 279).

Pojav organiziranega nasilja na športnih prireditvah lahko v Sloveniji identificiramo s pojavom organiziranih navijaških skupin posameznih nogometnih klubov po letu 1989. Športne prireditve so za takšno vedenje idealne, saj se zbere večja množica ljudi, v takšni množici pa se mladi hitro identificirajo s posameznim vodjo in tako nastane težko obvladljiva napetost med množico, ki lahko že ob najmanjšem incidentu izbruhne.

Kot primer takšnih izbruhov lahko navedem nereda v letih 1998 in 1999 v Mariboru na nogometni tekmi med NK Maribor Pivovarna Laško in NK Olimpijo ter v letu 2000 na potniškem vlaku v Štorah pri Celju, ki je vozil navijače Green Dragons na tekmo v Maribor.

Na povečevanje nasilja, povezanega s športnimi prireditvami, se hitro odziva tudi slovenska policija. Vključevanje posebnih policijskih enot v izvedbo in izboljševanje organiziranosti varovanj športnih prireditev, povečevanje učinkovitosti dela policistov pri izsleditvah storilcev posameznih nasilnih dejanj in zagotavljanje optimalnih standardov varnosti vseh udeležencev na športnih prireditvah in v zvezi z njimi, je samo del ukrepov prilagajanja novim razmeram na tem področju (Udovč, Gorenak, Meško; 2002 : 2).

Vendar, z druge strani, nekateri krivijo prav policijo za najpogostejši vzrok neredov. Tako je skupina raziskovalcev iz FDV-ja naredila raziskavo med nogometnimi navijači v Sloveniji, kot primer pa vzela tekme med Olimpijo in Mariborom. Eden od zaključkov, do katerih so prišli je, da gre v izgedih največkrat za konflikt med navijači in policijo, ne pa med samimi navijaškimi skupinami. Po njihovem pride največkrat do spora zaradi neučinkovitega in nestrokovnega ravnanja policije, pri čemer pa policisti nemalokrat kršijo pravice državljanov.

V Sloveniji prihaja do nasilja med domačimi navijaškimi skupinami najpogosteje le na nogometnih stadionih, in sicer na derbijih¹ med ljubljansko Olimpijo in Mariborom.

Najbolj znane organizirane navijaške skupine v Sloveniji so:

- Green Dragons iz Ljubljane;
- Viole iz Maribora;
- Goriške Vrtnice iz Nove Gorice;
- Black Gringos iz Murske Sobote;
- Florjani iz Celja;
- Celjski Grofje, prav tako iz Celja;
- Marki iz Beltincev;
- Rudarski knapi iz Velenja;
- Red Steelers iz Jesenic;
- Nuclear Power Boys iz Krškega;
- Red Devils iz Ajdovščine;
- Karantanski knezi iz Slovenj Gradca.

Med vsemi naštetimi skupinami pa še posebej prednjačijo tri, in sicer Green Dragonsi, Viole ter Goriške Vrtnice.

¹ derbi – pomembna dirka ali tekma, zlasti med krajevnima ali vodilnima tekmečema (Verbinc, 1971 : 137).

10.1. Normativna ureditev športnih prireditev v Sloveniji

V Sloveniji urejajo to področje naslednji zakonski in podzakonski akti:

- Zakon o javnih zbiranjih (2002)
- Zakon o športu (1998)
- Zakon o policiji (1998)
- Zakon o prekrških (1983)
- Uredba o splošnih ukrepih v športnih objektih na športnih prireditvah (2003)
- Zakon o omejevanju porabe alkohola (2003)

Za delo policije na tem področju so pomembni tudi nekateri akti Nogometne zveze Slovenije:

- Varnost na stadionih (1997)
- Red na športnih prireditvah in drugih javnih prireditvah (1997)
- Sklep o objektih (stadionih), na katerih lahko nastopa ekipa v določenem rangu tekmovanja (1998)

Ti akti zajemajo predvsem določila, ki so pomembna za red in varnost na športnih prireditvah, nadzor nad upoštevanjem teh določil pa izvaja Nogometna zveza Slovenije.

Ostali mednarodni pravni akti, ki so obvezujoči za Slovenijo so:

- **Skupni ukrep Sveta Evrope glede sodelovanja v zvezi z redom, zakonitostjo in varnostjo številka 497X0339 z dne 26. 5. 1997.** Njegov cilj je zagotavljanje varnosti na nogometnih tekmah in drugih javnih prireditvah z izmenjavo podatkov ter preprečevanje kaznivih dejanj. Slovenija je dolžna določiti osrednji organ na nivoju države za zbiranje in izmenjavo ustreznih podatkov.
- **Priporočilo Sveta Evrope o odgovornosti organizatorjev športnih prireditev, številka 1037593 z dne 29. in 30. 11. 1993.** Njegov cilj je zagotovitev varnosti na nogometnih tekmah. V zvezi s tem dokumentom mora Slovenija dopolniti Zakon o javnih shodih.

- **Priporočilo Sveta Evrope o smernicah za preprečevanje neredov na nogometnih tekmah številka 396Y0503 (02) z dne 22. 4. 1996.** Njegov namen je prav tako zagotavljanje varnosti na nogometnih tekmah. Priporočilo pa zahteva tudi določene policijske aktivnosti v zvezi z izmenjavo varnostno pomembnih podatkov, kar pa naša policija že izvaja.
- **Sklep Sveta Evrope o preprečevanju in omejevanju nogometnega huliganstva z izmenjavo izkušenj, izločitvijo s stadionov in z medijsko politiko, številka 397Y0624(01) z dne 24. 6. 1997.** Namen tega sklepa je izboljšanje razumevanja mednarodnih dogajanj, ki zadevajo nogometno huliganstvo. Sklep med drugim zahteva tudi določitev medijske politike glede poročanja o rizičnih tekmah, kar pa Slovenija še ne izvaja.
- **Evropska konvencija o nasilju in nedostojnem vedenju gledalcev na športnih prireditvah, zlasti na nogometnih tekmah (1990),** ki je bila v Sloveniji ratificirana 2.7.1992. Da bi preprečili in zatirali nasilje in nedostojno vedenje gledalcev na nogometnih tekmah, prevzemajo pogodbenice obveznost, da v okviru svojih ustavnih določb v zvezi s tem ukrenejo vse potrebno za izvajanje te konvencije. Pogodbenice bodo določbe te konvencije uporabljale tudi za druge športe in športne prireditve, kjer se bojijo nasilja ali nedostojnega vedenja gledalcev, odvisno od specifičnih zahtev takih vrst športov in športnih prireditev (1. čl.). 2. člen tega zakona določa, da bodo pogodbenice koordinirale politiko in akcije svojih ministrstev in drugih javnih služb zoper nasilje in nedostojno vedenje gledalcev in v ta namen tam, kjer je mogoče, ustanovile koordinacijska telesa. Po 3. členu tega zakona pogodbenice prevzamejo obveznost, da bodo določale in izvajale ukrepe za preprečevanje in zatiranje nasilja in nedostojnega vedenja gledalcev, zlasti pa: zagotovile uporabo ustreznih sredstev javnega reda zoper nered in nedostojno vedenje, tako v neposredni bližini stadiona in na njem kot tudi na dostopnih cestah za gledalce; olajšale tesno sodelovanje in izmenjavo ustreznih informacij med policijskimi silami iz raznih krajev, za katere gre ali bi lahko šlo; uporabljale ali po potrebi sprejele zakone, s katerimi se določi, da se tisti, za katere se ugotovi, da so krivi za prestopok v zvezi z nasiljem ali nedostojnim vedenjem gledalcev, ustrezno kaznujejo ali da se odvisno od primera proti njim uporabijo ustrezni upravni ukrepi. Pogodbenice prevzamejo

obveznost, da bodo spodbujale odgovornost za organiziranje in dobro vedenje klubov navijačev ter imenovanje rediteljev med njimi, ki naj bi pomagali pri vzdrževanju reda na tekmah in pri obveščanju gledalcev, ter za potovanja v spremstvu skupin navijačev, ki odhajajo na tekme v druge kraje. Pogodbenice bodo v meri, ki jo dopušča zakon, spodbujale koordinacijo pri organiziranju potovalnih aranžmajev iz kraja bivanja v sodelovanju s klubi, organizacijami navijačev in potovalnimi agencijami, da bi potencialnim izgrednikom preprečile udeležbo na tekmah. Pogodbenice si bodo prizadevale zagotoviti - kjer je potrebno, tudi z izdajo ustreznih zakonov, ki bi vsebovali sankcije za ne spoštovanje, ali na kakršenkoli drug primeren način, da v primerih, ko obstaja bojazen pred nasiljem in nedostojnim vedenjem gledalcev, športne organizacije in klubi skupaj z lastniki stadionov, kjer je to primerno, in z javnimi organi v skladu s pristojnimi iz državnih zakonov praktično ukrepajo v okolici stadiona in na njem, da bi preprečili oziroma zatrli tako nasilje in nedostojno vedenje, kar obsega tudi: zagotovitev take arhitekture in fizičnih karakteristik stadionov, ki zagotavljajo varnost gledalcev, onemogočajo enostaven izbruh nasilja med gledalci, zagotavljajo učinkovito kontroliranje množice ter ustrezne ovire ali ograjo in omogočajo delovanje varnostnih sil in policije; učinkovito, ločevanje nasprotnih skupin navijačev s tem, da se za skupine gostujočih navijačev, kadar jim je dovoljen dostop, določijo posebne tribune; zagotovitev takega ločevanja s strogo kontrolo prodaje vstopnic in s posebnimi previdnostnimi ukrepi neposredno pred tekmo; izključitev ali prepoved v zakonskih okvirih prihoda na tekmo in stadion znanim ali potencialnim izgrednikom ali tistim, ki so pod vplivom alkohola ali mamil; opremljanje stadionov z učinkovitim sistemom javnega obveščanja in zagotovitev njegove vsestranske uporabe ter programa tekme in drugih sredstev obveščanja za spodbujanje gledalcev h korektnemu vedenju; prepoved, da gledalci prinašajo alkoholne pijače na stadione; omejitev, zaželeno pa je tudi prepoved, prodaje in kakršnekoli distribucije alkoholnih pijač na stadionih ter zagotovitev, da je vsa pijača, ki je na razpolago, v varnih kontejnerjih; zagotovitev kontrole, da gledalci na stadione ne prinašajo predmetov, ki jih utegnejo uporabiti za nasilje, petard in podobnih naprav; zagotovitev sodelovanja oficirjev za zvezo z zainteresiranimi organi pred tekmo v zvezi z ukrepi, ki bodo izvedeni pri kontroli množice, da bi bila

v skupni akciji uporabljena ustrezna pravila. Pogodbenice bodo ustrezno socialno in vzgojno ukrepale glede na potencialni pomen, ki ga imajo sredstva javnega obveščanja za preprečevanje nasilja v zvezi s športom, zlasti s populariziranjem športnih idealov v izobraževalnih in drugih kampanjah, z zavzemanjem za idejo »fair play-a«, zlasti med mladimi, za večje medsebojno spoštovanje gledalcev in športnikov, obenem pa tudi s spodbujanjem k večji aktivni udeležbi v športu. 4. člen tega zakona določa, da bodo pogodbenice tesno sodelovale glede vprašanj, ki jih obsega ta konvencija, in po potrebi spodbujale podobno sodelovanje med zainteresiranimi športnimi organi. Zainteresirane pogodbenice bodo zahtevale, da pred vsako mednarodno tekmo ali pred turnirji klubov ali reprezentanc njihovi pristojni organi, zlasti športne organizacije, določijo tekme, pri katerih se je bati, da bo prišlo do nasilja ali nedostojnega vedenja gledalcev. Ko bo tekma določena, bodo pristojni organi države gostiteljice organizirali posvetovanje zainteresiranih, in sicer čimprej, najpozneje pa dva tedna pred napovedano tekmo. Zajeti bodo dogovori in previdnostni ukrepi pred tekmo, med tekmo in po njej, kjer bo potrebno, pa še dodatni ukrepi, ki jih ta konvencija ne predvideva. 5. člen določa, da si bodo pogodbenice ob spoštovanju veljavnih zakonskih postopkov in načela neodvisnosti sodstva prizadevale, da se gledalci, ki storijo kakšno nasilno ali drugo kaznivo dejanje identificirajo in kazensko preganjajo v skladu z zakonom. Kjer je mogoče, zlasti kadar gre za gostujoče gledalce, bodo pogodbenice v skladu z veljavnimi mednarodnimi sporazumi obravnavale: prenos postopka zoper osebe, prijete v zvezi s kakšnimi nasilnimi ali drugim kaznivim dejanjem na športnih prireditvah, v državo, v kateri stalno prebivajo; zahteve za izročitev oseb, za katere se sumi, da so storile nasilno ali drugo kaznivo dejanje na športnih prireditvah; da bodo osebe, obsojene za kakšno nasilno ali drugo kaznivo dejanje na športnih prireditvah, predane zaradi prestajanja kazni v relevantni državi. Po 6. členu pogodbenice prevzemajo obveznost, da bodo tesno sodelovale s svojimi pristojnimi športnimi organizacijami in kjer je mogoče - z lastniki stadionov v zvezi z aranžmaji za načrtovanje in preureditev konstrukcije stadionov ali za druge preureditve, med drugim preureditve vhodov in izhodov na stadionih, ki so nujne za večjo varnost in preprečevanje nasilja. Pogodbenice prevzamejo obveznost, da bodo - kjer je potrebno in v

ustreznih primerih - izpolnjevale sistem, po katerem se določajo pogoji za izbiro stadionov, ki zagotavljajo varnost gledalcev in onemogočajo nasilje med njimi, zlasti tistih stadionov, na katerih naj bi bile tekme, za katere se predvideva, da bodo pritegnile veliko ali razbrzdano množico gledalcev. Pogodbenice prevzemajo obveznost, da bodo spodbujale svoje športne organizacije k stalnemu obravnavanju lastnih predpisov zaradi kontrole dejavnikov, ki utegnejo vplivati na izbruh nasilja med igralci oziroma gledalci.

- **COUNCIL RESOLUTION of 6 December 2001 concerning a handbook with recommendations for international police cooperation and measures to prevent and control violence and disturbances in connection with football matches with an international dimension, in which at least one Member State is involved (2002/C 22/01)** (Resolucija sveta Evrope o priročniku za mednarodno policijsko sodelovanje ter ukrepe za preprečevanje in boj proti nasilju in neredom v zvezi z mednarodnimi nogometnimi tekmami). Namen te konvencije je vzpostaviti sodelovanje med podpisnicami te konvencije in njihovo nadaljnje medsebojno praktično sodelovanje, še posebej med policijskimi silami kot je npr. posredovanje informacij med policijskimi upravami držav podpisnic, relevantnih za to področje, da bi se preprečilo in omejilo nasilje v povezavi z nogometnimi tekmami, ki imajo mednarodne razsežnosti. Ta konvencija prav tako določa, da mora policija sodelovati z mediji in informirati občinstvo na nacionalni in mednarodni stopnji (npr. glede prihajajočih se prvenstev, kot je evropsko ali svetovno prvenstvo v nogometu, ter dati navijačem, ki se pripravljajo na odhod na ta prvenstva, primerne nasvete, ki se nanašajo na njihovo varnost). Prav tako so določene tudi naloge organizatorja, kateri mora na državni ali mednarodni nogometni tekmi narediti vse, da zagotovi občinstvu red in varnost na in okoli stadiona, pred, med in po tekmi.

10.1.1. Zakon o javnih zbiranjih (2002)

Zakon o javnih zbiranjih je nadomestil Zakon o javnih shodih in javnih prireditvah iz leta 1973, ki je bil preklican.

Po tem zakonu je prepovedano organizirati shode oziroma prireditve z namenom, da bi se na njih izvrševala kazniva dejanja oziroma pozivalo k izvrševanju kaznivih dejanj, ali z namenom povzročanja nasilja, motenja javnega reda oziroma oviranja javnega prometa (6. čl., 1.. odst.). Po 10. členu tega zakona mora organizator shod oziroma prireditev organizirati tako, da bo poskrbljeno za red, da ne bosta ogrožena življenje in zdravje udeležencev ali drugih oseb oziroma premoženje, da ne bo ogrožen javni promet in da ne bo nedopustno obremenjeno okolje. Organizator mora določiti vodjo. Vodja je lahko oseba, ki je stara najmanj 18 let in ima ustrezne psihofizične sposobnosti za opravljanje nalog vodje. Glede na značaj shoda oziroma prireditve in pričakovano število udeležencev mora organizator za zagotavljanje reda na prireditvenem prostoru zagotoviti rediteljsko službo. Če se na shodu oziroma prireditvi opravljajo dejavnosti, ki jih urejajo drugi predpisi, morajo biti izpolnjeni tudi pogoji, ki jih za opravljanje dejavnosti določajo ti predpisi. Po 13. členu (1. odst.) je potrebno dovoljenje za mednarodne športne prireditve in članska tekmovanja v prvi državni ligi v kolektivnih športih. Vlogo za izdajo dovoljenja mora organizator vložiti pri pristojnem organu najmanj sedem dni pred dnevom shoda oziroma prireditve (13. čl., 5. odst.).

Tretje poglavje tega zakona določa zagotavljanje reda na shodu oziroma prireditvi. Tako pravi 22. čl., da je za pravilen potek shoda oziroma prireditve ter za red odgovoren vodja. Vodja skrbi, da poteka shod oziroma prireditev v skladu z napovedanim programom in da se izvajajo vsi ukrepi, navedeni v prijavi oziroma v izdanem dovoljenju. Vodja je dolžan sodelovati s policijo in upoštevati morebitne predlagane ukrepe policije za zagotovitev reda na shodu oziroma prireditvi. Vodja ima pravico shod oziroma prireditev prekiniti ali zaključiti in tudi pravico odločiti, da se prekinjeni shod oziroma prireditev nadaljuje, če je bil vzpostavljen red. Vodja ima pravico izključiti udeležence, ki motijo red. Izrekanje ukrepov mora biti v slovenskem jeziku, na območju, kjer živita narodni skupnosti, pa tudi v jeziku narodne skupnosti. Kdor je izključen, se mora takoj odstraniti. Po 24. členu je reditelj lahko le državljan Republike Slovenije, ki je star najmanj 18 let in ima ustrezne psihofizične sposobnosti za opravljanje nalog reditelja glede na značaj shoda oziroma prireditve. Reditelj mora biti s posebnim telovnikom ali trakom ali kako drugače na obleki vidno označen z napisom "reditelj". Reditelj ne sme biti oborožen ali uporabljati drugih prisilnih sredstev. Reditelj predvsem: skrbi za red

na shodu oziroma prireditvi; prepreči dostop osebi, ki bi želela na shod oziroma prireditev prinesiti predmete oziroma snovi iz tretjega odstavka 23. člena tega zakona (orožje, eksplozivne snovi, pirotehnični izdelki, nevarni predmeti, snovi); prepreči dostop osebi, ki je vidno pod vplivom alkohola in je pričakovati, da bo v takšnem stanju kršila red. O svojem posredovanju in ukrepih mora reditelj obveščati vodjo rediteljev, ta pa vodjo (25. čl.). Kadar reditelji na shodu oziroma prireditvi ne morejo zagotoviti reda in je pri kršitvi udeleženo večje število oseb ali kadar je ogrožen javni red, mora vodja zaprositi za pomoč policijo (26. čl.). Vodja mora takoj prekiniti shod oziroma prireditev, če pride na shodu oziroma prireditvi do izvrševanja kaznivih dejanj oziroma do pozivanja h kaznivim dejanjem, ali če pride do nasilja oziroma do splošnega nereda, ki ga rediteljska služba ne more odpraviti in je huje kršen javni red ali ogrožena varnost ljudi ali premoženja oziroma varnost javnega prometa. V primerih iz prejšnjega odstavka mora vodja takoj obvestiti policijo (27. čl.).

Četrto poglavje govori o pristojnostih policije na shodih in prireditvah. Če je shod oziroma prireditev organizirana v skladu z določbami tega zakona, je policija dolžna zagotoviti, da shod oziroma prireditev ne bo motena ali ovirana. Policija občasno nadzira potek shodov in prireditev (28. čl.). Po 29. členu policija po uradni dolžnosti vzdržuje javni red ob sprevedih in demonstracijah, velikih mednarodnih športnih prireditvah ter ob neorganiziranih shodih. Kadar glede na naravo shoda oziroma prireditve ali glede na okoliščine, v katerih poteka shod oziroma prireditev, okoliščine kažejo na to, da bi lahko prišlo do ravnanj iz 26. oziroma 27. člena tega zakona in obstaja možnost, da bodo potrebni njeni ukrepi, policija v soglasju z organizatorjem določi potrebno število policistov za pomoč pri vzdrževanju reda na shodu oziroma prireditvi. V takšnem primeru se vodja policistov sporazume z vodjo o načinu sodelovanja. Organizator shoda oziroma prireditve je v primerih iz prejšnjega odstavka dolžan sodelovati s policijo tudi pri načrtovanju ukrepov za vzdrževanje reda na shodu oziroma prireditvi (30. čl.). Če je shod oziroma prireditev z odločbo pristojnega organa prepovedana, policija zahteva, da vodja udeležence pozove, naj se mirno razidejo. Policija zahteva, da vodja shod oziroma prireditev razpusti tudi, če je prišlo do: uresničevanja namenov, ki so prepovedani po določbi prvega odstavka 6. člena (prepovedano je organizirati shode oziroma prireditve z namenom, da bi se na njih izvrševala kazniva dejanja oziroma pozivalo k izvrševanju kaznivih dejanj, ali z namenom

povzročanja nasilja, motenja javnega reda oziroma oviranja javnega prometa) oziroma do oviranja varovanja objektov iz drugega odstavka 6. člena tega zakona (prepovedano je organizirati shode oziroma prireditve na prostem v neposredni bližini objektov, ki se varujejo po posebnih predpisih, če bi shod oziroma prireditve lahko ovirala varovanje teh objektov); ravnanj iz prvega odstavka 27. člena tega zakona in tudi policija s svojimi ukrepi ne more vzpostaviti javnega reda oziroma preprečiti ogrožanja varnosti ljudi, premoženja ali javnega prometa; bistvenega odstopanja od določenega programa oziroma kraja, časa ali trajanja shoda oziroma prireditve in je zaradi tega moten javni red. Če organizator prireditve ni prijavil oziroma si zanjo ni pridobil dovoljenja, kadar je dovoljenje potrebno, policija zahteva od vodje, da prireditve razpusti tudi v primeru, če moti ljudi v naravnem ali bivalnem okolju ali ovira javni promet. Če vodja ne upošteva zahteve policije, shod oziroma prireditve razpusti policija.

Kadar je v primerih, določenih v 30. in 31. členu tega zakona na prireditvi potrebno sodelovanje policije, je organizator dolžan povrniti vse stroške, ki so v zvezi s tem nastali (35. čl.).

Nadzor nad izvajanjem tega zakona izvaja policija, nad izvrševanjem ukrepov, določenih v drugem odstavku 16. člena tega zakona, pa tudi pristojni organ. Nad izvajanjem predpisov, ki jih na podlagi 9. člena tega zakona izda Vlada Republike Slovenije, izvajajo nadzor inšpektorice ali inšpektorji, pristojni za varstvo okolja oziroma inšpektorice ali inšpektorji, pristojni za šport. Organizator je dolžan uradnim osebam pristojnega organa omogočiti dostop na shod oziroma na prireditve (36. čl.).

10.1.2. Zakon o športu (1998)

Ta zakon določa, da je za varnost udeležencev športne prireditve odgovoren organizator, za razliko od Zakona o javnih shodih in javnih prireditvah (1973), te naloge ne nalaga policiji. Določa tudi, katere prireditve se štejejo za velike mednarodne športne prireditve, nadzor nad tem zakonom izvaja Inšpektorat Republike Slovenije za šolstvo in šport.

Kovše in Gorenak (2002 : 4 - 5) sta podala kritiko tega zakona, pravita, da konkretno ne določa pooblastil oziroma pravic odgovorne osebe oziroma rediteljev, zato se je potrebno posluževati tovrstnih določil Zakona o javnih shodih in javnih prireditvah (1973). Po Zakonu o športu je organizator športne prireditve, med drugim, odgovoren za prekršek, če dovoli osebam prinašati na tekmovanja in tam uporabljati pirotehnična sredstva, zaradi katerih bi bila ogrožena varnost športnikov, gledalcev ali drugih udeležencev športne prireditve. Zakon je v delu, ki je namenjen športnim prireditvam, izredno skromen in premalo določen. Vsekakor ne zadovoljuje pričakovanj policije, ki si želi podrobnejšo in določnejšo zavezo organizatorja za izvedbo varnostnih ukrepov na športni prireditvi.

10.1.3. Zakon o policiji (1998)

Prav tako ne smemo pozabiti na Zakon o policiji (1998), ki v 3. členu, med drugimi nalogami določa tudi, da so naloge policije varovanje življenja, osebne varnosti in premoženja ljudi, preprečevanje, odkrivanje in preiskovanje kaznivih dejanj, odkrivanje in prijemanje storilcev kaznivih dejanj in prekrškov ter vzdrževanje javnega reda.

6. člen določa naloge Generalne policijske uprave. Nekatere od njih so naslednje: spremlja, analizira in ocenjuje varnostne razmere; ukrepa na področju zatiranja kriminalitete, varnosti prometa, javnega reda v primerih, ko je potrebno usklajeno delovanje na širšem območju; organizira, vodi in izvaja varovanje določenih objektov, okolišev itd. Nekatere od nalog policijske uprave so: zagotavljanje izvajanje nalog s področja javnega reda, ko je potrebno usklajeno delovanje na območju uprave ali ko gre za hujše kršitve javnega reda, prav tako opravlja določene naloge s področja varovanja določenih oseb in objektov (9. čl.). Policija mora v okviru zakonskih predpisov tudi brez posebnega pooblastila, določenega v tem ali drugih zakonih, ukreniti vse, kar je potrebno, da od skupnosti ali posameznika odvrne nevarnost ali prepreči ravnanja, ki ogrožajo varnost, red in mir (20. čl.).

Policisti so pri opravljanju svojih nalog, po 30. členu, dolžni ravnati v skladu z ustavo in zakoni ter spoštovati in varovati človekove pravice in temeljne

svoboščine, omejuje pa jih lahko le v primerih, določenih z ustavo in zakoni. Prav tako ima policija svoj kodeks etike.

Pri opravljanju nalog smejo policisti opozarjati, ukazovati, ugotavljati identifikacijski postopek, varnostno preverjati osebe, vabiti, opraviti varnostni pregled, prepovedati gibanje, opraviti protiteroristični pregled prostorov, objektov, naprav in območij, prijeti in privedi osebo, pridržati osebo, odrediti strožji policijski nadzor, zaseči predmete, vstopiti v tuje stanovanje in v tuje prostore, uporabiti prevozna in komunikacijska sredstva, uporabiti tajne policijske ukrepe, prisilna sredstva ter uporabiti druga pooblastila, določena v zakonih (33. čl.).

Po 43. členu (1. odst.) imajo policisti pravico pridržati osebo, ki moti ali ogroža javni red, če javnega reda ne morejo drugače vzpostaviti oziroma če ogrožanja ne morejo drugače odvrniti, pridržanje sme trajati največ 24 ur.

Policisti imajo pri opravljanju svojih nalog pravico uporabiti naslednja prisilna sredstva: sredstva za vklepanje in vezanje; plinski razpršilec; fizično silo; palico; plinska in druga sredstva za pasivizacijo; vodni curek; konjenico; posebna motorna vozila; službenega psa; sredstva za prisilno ustavljanje prevoznih sredstev; strelno orožje (50. čl.). Policisti lahko uporabijo ta prisilna sredstva, če drugače ne morejo obvladati upiranja osebe, ki ne izpolnjuje zakonitih ukazov ali moti javni red, osebe, ki jo je treba prijeti, privedi ali ji odvzeti prostost, če je potrebno vzpostaviti javni red, ki je huje ali množično kršen, in v primerih, ko morajo odvrniti napad na osebe ali objekte, ki jih varujejo, ali napad nase. Policisti smejo uporabiti le tisto prisilno sredstvo, s katerim opravijo nalogo z najmanjšimi škodljivimi posledicami za osebo, proti kateri ga uporabijo. Pri uporabi prisilnih sredstev morajo policisti spoštovati človekovo osebnost in njegovo dostojanstvo, uporabljati prisilno sredstvo morajo prenehati takoj, ko prenehajo razlogi, zaradi katerih je bilo uporabljeno (51. čl.).

Na področju normativne ureditve športnih prireditev v Sloveniji se uporablja tudi Evropska konvencija o nasilju in nedostojnem vedenju gledalcev na športnih prireditvah, zlasti na nogometnih tekmah iz leta 1990, v njej so določeni standardi ukrepov varovanj posameznih športnih prireditev, ki jih upošteva in izvaja policija, pri nas pa se uporablja od leta 1992, ko je bila ratificirana v Državnem zboru.

Vendar pa določila te konvencije v Sloveniji še niso v celoti usklajena z notranjim pravom, s čimer se v praksi bistveno zmanjša njena uporabna vrednost.

10.1.4. Zakon o prekrških (1983)

Imamo tudi novejši Zakon o prekrških iz leta 2002, ki pa je prenehal veljati 7.2.2003, ker 79. člen, drugi odstavek 181. člena in 200. člen tega zakona niso bili v skladu z ustavo.

Zakon o prekrških (1983) določa pravila za predpisovanje prekrškov in sankcij zanje, določa splošne pogoje za odgovornost za prekrške, za izrekanje in za izvršitev sankcij za prekrške in ureja postopek za prekršek ter določa organe, ki vodijo postopek (1. čl.). Za nas sta najpomembnejša 4. člen, ki določa sankcije za prekršek in pa 7. člen, ki govori o tem, kaj prekršek sploh je. Sankcije za prekršek so: kazni, opomin, varstveni ukrepi in vzgojni ukrepi. Splošni namen predpisovanja in izrekanja sankcij za prekrške je preprečevanje dejavnosti, ki kršijo javni red (4. čl.). Prekršek je z zakonom ali z drugimi predpisi določena kršitev javnega reda, za katero je predpisana sankcija za prekršek (7. čl., 1. odst.). Za prekršek je odgovoren storilec, ki je prišteven in je storil prekršek iz malomarnosti ali z naklepom. Predpis o prekršku lahko določi, da je storilec odgovoren samo, če je prekršek storil z naklepom. Za prekršek ni odgovoren, kdor je dejanje storil pod vplivom sile ali grožnje (9. čl.). Proti mladoletniku, ki ob storitvi prekrška še ni bil star štirinajst let (otrok), se ne smejo uporabljati sankcije za prekrške (43. čl.). Mladoletnemu storilcu prekrška se lahko izrečejo naslednji vzgojni ukrepi: ukor, oddaja v disciplinski center in strožje nadzorstvo. Mladoletnemu storilcu se sme izreči samo eden od ukrepov iz prejšnjega odstavka (46. čl.). Pri izbiri vzgojnega ukrepa je treba upoštevati mladoletnikovo starost, njegovo duševno razvitost, psihične lastnosti, njegova nagnjenja, nagibe iz katerih je storil prekršek, dotedanjo vzgojo, okolje in razmere, v katerih je živel, težo prekrška, ali mu je bil že prej izrečen vzgojni ukrep ali denarna kazen in vse druge okoliščine, ki vplivajo na to, da se izreče tisti ukrep, s katerim bo najbolj dosežen namen vzgojnega ukrepa (47. čl.).

10.1.5. Uredba o splošnih ukrepih v športnih objektih na športnih prireditvah (2003)

Ta uredba določa splošne ukrepe, ki jih morajo lastniki oziroma upravljalci športnih objektov in organizatorji športnih prireditev v teh objektih izvajati za zagotovitev reda, varnosti udeležencev prireditev in drugih oseb ter premoženja na športnih prireditvah (1. čl.).

Prireditveni prostor v skladu s to uredbo, ki ga določi in na katerem vzdržuje red organizator, sestavljajo športni objekti, na oziroma v katerih poteka tekmovanje, prostori za uradne udeležence in drugi prostori športnega objekta, ki so potrebni za izvedbo prireditve, prostori, namenjeni gledalcem, in parkirne površine, s katerimi razpolaga organizator v času prireditve (4. čl.).

Če prostorska zasnova in vgrajena operam v športnem objektu ne zadoščata za preprečevanje dostopa na nedovoljena območja, mora organizator dodatno poskrbeti za primerno varovanje z ograjo, mrežo ali reditelji (10. čl.).

V primeru pričakovanega prihoda organizirane navijaške skupine, za katere se pričakuje hujše kršitve reda ali varnosti, mora organizator obvestiti pristojno policijsko postajo in ves čas prireditve sodelovati s policijo z namenom zagotavljanja reda, varnosti udeležencev in drugih oseb in premoženja tako na sami prireditvi kot tudi v kraju prireditve (16. čl.).

10.1.6. Zakon o omejevanju porabe alkohola (2003)

Ta zakon določa ukrepe in načine omejevanja porabe alkohola ter ukrepe za preprečevanje škodljivih posledic rabe alkohola (1. čl.). Alkoholna pijača je po tem zakonu vsaka pijača, ki vsebuje več kot 1,2 volumenskih odstotkov alkohola, žgana pijača pa je tista alkoholna pijača, ki vsebuje več kot 15 volumenskih odstotkov alkohola. Živila, ki vsebujejo alkohol, so tista živila, ki so v predpakirani obliki ponujena potrošniku in vsebujejo več kot 0,5 odstotkov alkohola na maso živila. Prodaja alkoholnih pijač po tem zakonu obsega vsako ponudbo za nakup ali kakršnokoli drugo obliko neposredne ponudbe alkoholnih pijač proti plačilu.

Ponudba alkoholnih pijač po tem zakonu obsega vsako ponudbo za pokušino ali kakršnokoli drugo obliko neposredne ponudbe alkoholnih pijač brez plačila. Očitni znaki opitosti od alkohola so splošno prepoznavni znaki, ki se izražajo bodisi v splošnem videzu, vedenju, hoji, načinu govora in motnjah ravnotežja, ki jih prepozna tudi nestrokovnjak. V zakonu uporabljeni in zapisani izrazi v slovnični obliki za moški spol se uporabljajo kot nevtralni za ženski in moški spol (2. čl.). Prepovedana je prodaja in ponudba alkoholnih pijač in pijač, ki so jim dodane alkoholne pijače, osebam, mlajšim od 18 let. Prepovedana je prodaja alkoholnih pijač osebam, ki kažejo očitne znake opitosti od alkohola. Prepovedana je prodaja alkoholnih pijač in pijač, ki so jim dodane alkoholne pijače, iz avtomatskih samopostrežnih naprav (7. čl.). Po 12. členu je prepovedana prodaja oziroma ponudba alkoholnih pijač: v stavbah in na pripadajočih funkcionalnih zemljiščih, kjer se opravlja dejavnost vzgoje, izobraževanja in zdravstvena dejavnost; v športnih objektih, v katerih poteka športna prireditve, eno uro pred začetkom in med športno prireditvijo in med delovnim časom na delovnem mestu.

10.1.7. Varnost na stadionih (1997)

S tem predpisom so opredeljene osnovne naloge vseh subjektov pri organizaciji nogometne tekme v Republiki Sloveniji (1. čl.). Organizator tekme glede na okoliščine predvidi ukrepe za nemoten potek prireditve: določi odgovorno osebo za varnost na tekmi, določi število redarje, organizira prisotnost vozila prve pomoči, organizira morebitno prisotnost gasilcev in gasilskega vozila na tekmi, s predstavniki policije se dogovori o prisotnosti policajev na tekmi (3. čl.). V kolikor na tekmo pridejo navijači gostujoče ekipe, za njihovo obnašanje in postopke odgovarja organizator tekme, če so na tribunah skupaj z domačimi navijači, če so pa na tribunah ločeni med seboj, odgovarja za njihove postopke gostujoč klub (4. čl.). Najstrožje je prepovedan vnos predmetov na štadion (kamenje, steklenice, palice, petarde, dimne bombe, bakle ipd.), ki se lahko uporabijo za medsebojno fizično obračunavanje ali metanje na igrišče. Klubske palice ne smejo biti pritrjene na palicah iz trdih materialov (5. čl.). Transparenti z žaljivimi napisi ne smejo biti izobešeni na štadionu. Na zahtevo delegata jih je organizator dolžan odstraniti (6. čl.). Gostujoča ekipa je dolžna obvestiti organizatorja tekme o prihodu navijačev na tekmo (kdaj, koliko in na kakšen način bodo prišli) (9. čl., 2. odst.). V primeru, da gledalci mečejo na igrišče razne predmete, ki so lahko nevarni za igralce, ima

sodnik pravico zahtevati izpraznitev dela tribune iz katere gledalci mečejo predmete na igrišče. V kolikor organizator tekme ne izvrši sodnikove zahteve, sodnik tekmo prekine (13. čl.).

10.1.8. Red na športnih prireditvah in drugih javnih prireditvah (1997)

Ta uredba je razdeljena na tri poglavja. Prvo poglavje govori o ukrepih organizatorja pred tekmo, drugo poglavje o ukrepih organizatorja na dan prireditve in tretje poglavje o nalogah organizatorja po končani prireditvi.

V neposredni bližini prireditvenega prostora in na samem prireditvenem prostoru se morajo odstraniti vsi predmeti, ki bi lahko služili za napad na življenje in telo ter premoženje (1. čl.). V prodajo se ne sme dati več vstopnic, kot je za posamezni prireditveni prostor predpisan normativ števila gledalcev, ki jih lahko dvorana, štadion ali drug prostor sprejme. Določeno število vstopnic je potrebno zadržati za prodajo na dan tekme (4. čl.). V zvezi s tem členom moram omeniti, da je le-ta zelo pogosto kršen, tako se je zgodilo recimo v Kranju na finalu evropskega prvenstva v vaterpolu, ko so organizatorji prodali več vstopnic kot pa je bila kapaciteta objekta in pa npr. v Ljubljani, na polfinalu evropskega prvenstva v rokometu, ko na dan tekme ni bilo mogoče kupiti vstopnic. Po 6. členu je potrebno določiti poseben prostor, varovan z redarjem, v katerega bodo lahko obiskovalci do zaključka prireditve shranjevali predmete, ki jih ni dovoljeno nositi na prireditve. Prav tako je potrebno zagotoviti prostor, kjer bodo obiskovalci shranjevali svojo garderobo, če je prireditev v zaprtih prostorih. Tudi ta člen je pogosto kršen, po svojih osebnih izkušnjah bi si celo upala trditi, da se ne izvaja. Kot primer zopet navajam evropsko prvenstvo v rokometu, predvsem zaključni del le-tega. Predmeti, ki so bili obiskovalcem odvzeti na vhodu, lastnikom niso bili vrnjeni, prav tako, skozi vse evropsko prvenstvo, v dvorani ni bilo garderob. Tudi ta zakon, tako kot Uredba o varnosti na stadionih, določa, da se morajo zagotoviti posebna mesta na tribuni za domače in gostujoče navijače, tako da ne morejo priti v neposredni fizični stik (10. čl.). Prav tako govori tudi o tem, da mora organizator pravočasno zagotoviti, da bo obveščen o številu, času in kraju prihoda gostujočih navijačev (11. čl.). V času od odprtja vhodov na prireditveni prostor do konca prireditve je na športnih prireditvah prepovedano točenje alkoholnih pijač, na prireditvi je dovoljeno točenje pijač le v plastične kozarce,

točilna mesta pa morajo biti zavarovana tako, da je gledalcem onemogočen dostop do embalaže in drugih predmetov, ki bi lahko služili za napad (13. čl.). Število redarjev na športnih prireditvah mora biti v razmerju najmanj 2 redarja na 100 gledalcev (14. čl., 2. odst.).

Najmanj dve uri pred začetkom prireditve mora organizator razporediti na vhod biljeterje, ki morajo na vhodih preprečevati vnos predmetov, ki bi lahko služili za napad, orožja in pirotehničnih sredstev ter preprečevati vstopanje pijanim osebam na prireditveni prostor. Osebe, pri katerih dobijo zgoraj navedene predmete, izročijo policistom (26. čl.). Pred odprtjem vhodov razporedi organizator redarje predvsem na naslednja mesta: dele tribun, kjer so gostujoči in domači navijači, tako da navijače fizično ločijo od ostalih gledalcev; na mesta, od koder bodo lahko preprečevali prehajanja gledalcev iz enega dela tribun na drugi del, hkrati pa usmerjali gledalce na tiste dele tribun, za katere imajo vstopnice; na mesta, kjer bodo lahko preprečevali morebitne poskuse vdora gledalcev na igrišče oziroma oder; na mesta, kjer bodo imeli nadzor dogajanj v sanitarijah; na mesta, kjer je gledalcem prepovedan vstop in zadrževanje; na mesta, kjer bodo lahko uspešno preprečevali dostop gledalcev do naprav za uspešno izvedbo prireditve ter na mesta, kjer bodo preprečevali novinarjem, funkcionarjem in drugim osebam, ki imajo posebne oznake, gibanje izven območja, ki jih je s posamezno oznako dovoljeno (27. čl.).

Po končani športni prireditvi morajo redarji preprečevati, da bi med navijači gostujočega in domačega moštva prišlo do fizičnega kontakta (domače navijače je potrebno zadržati do odhoda gostujočih navijačev) (31. čl.).

10.1.9. Sklep o objektih (stadionih), na katerih lahko nastopa ekipa v določenem rangu tekmovanja (1998)

Ta sklep določa minimalne pogoje, ki so obvezni za vse ekipe. Najpomembnejši med njimi so: zagotovitev varnega dostopa igralcev, trenerjev itd., iz garderob na igrišče, zagotovitev zadostnega števila uniformiranih redarjev ter prijava prireditve organu za notranje zadeve in pridobitev njegovega soglasja / dovoljenja.

10.2. Predstavitev treh najpomembnejših navijaških skupin v Sloveniji

10.2.1. GREEN DRAGONS (navijaška skupina NK Olimpije)

Nastali so leta 1988 kot reakcija na ustanavljanje navijaških skupin v bivši Jugoslaviji. Po osamosvojitvi Slovenije so razpadli, saj so navijači drugih mest začeli navijati za svoje lokalne klube, ki so postali Olimpijini konkurenti. Vseeno pa se je skupina uspela hitro reorganizirati. Leta 1996 je bilo v skupini okrog 400 navijačev s članskimi izkaznicami, med njimi je približno 40 žensk. V povprečju se jih na tekmah zbere med 150 in 200. Njihovo navijanje je mešanica italijanskega (koreografije, organiziranost...) in angleškega stila (samo navijanje, petje pesmi...) navijanja. So manj nasilni kot Viole, vendar kot sami pravijo, nikomur ne ostanejo dolžni. Green Dragons niso sami nogometni navijači, temveč tudi košarkarski in hokejski, vendar jih pri posameznih športnih panogah vodijo različni posamezniki.

10.2.2. VIOLE (navijaška skupina NK Maribora)

Viole so bile ustanovljene 2. avgusta leta 1989. Prvotno so se imenovali Marinci, v sedanje ime so se preimenovali v sezoni 1990/91. Imajo približno 300 formalnih članov, od tega jih je približno 50 ženskega spola, ob pomembnih tekmah pa se jih na navijaškem jugu zbere vsaj še enkrat toliko. Za razliko od Green Dragonsov delujejo samostojno, brez pomoči kluba. Imajo svoj marketing, pomagajo pa jim tudi šefi gostinskih lokalov in zasebniki. Od navijaških skupin so se viole najbolj približale huliganizmu.

10.2.3. GORIŠKE VRTNICE (navijaška skupina NK Gorice)

Goriške Vrtnice so bile ustanovljene v sezoni 1994/95 na pobudo predsednika kluba. Ustanovili pa so jih dolgoletni simpatizerji kluba z namenom, da bi si tekme, predvsem na gostovanjih, ogledali organizirano. Imajo okrog 150 članov in niso nagnjeni k nasilju. Imajo celo statut, v katerem so zapisane pravice in dolžnosti, v primeru kršitev le-teh pride do izključitve kršitelja iz navijaške skupine. Financirajo se sami s pomočjo sponzorjev, katere so sami poiskali in katere na tekmah reklamirajo. Njihov zaščitni znak je ikonografija, predvsem koreografije.

10.3. Slovenske navijaške skupine in nasilje

Slovenske navijaške skupine se pogosto zgledujejo po evropskih ali južnoameriških navijaških skupinah. Žal to velja tudi za nasilje, ki pa pri nas še ni tako izrazito zaradi ne tako dolge navijaške tradicije. Večina izgrediv predstavlja materialno škodo. Do poškodb navijačev, policistov ter drugih oseb pride zelo redko, kar dokazuje, da izgredi navijaških skupin niso načrtovani temveč so spontani, največkrat pa se zgodijo zaradi napak sodnikov, posredovanja policistov ali pa verbalnega izzivanja nasprotne navijaške skupine.

Med slovenskimi navijači so posamezniki in skupine, ki se identificirajo z nasilnim obnašanjem in vselej najdejo priložnost za sproščanje svoje negativne energije, frustracij itd. Zaradi ogrožanja življenja drugih navijačev, igralcev, sodnikov, športnih delavcev, policistov in redarjev je pri preprečevanju nasilja na športnih prireditvah pomembno pravilno ter učinkovito preventivno in represivno delovanje policije (Košir, 1997 : 4).

Med pripadniki slovenskih navijaških skupin prevladuje mladina med 18 in 25 let, večinoma gre za dijake in študente. Med navijači je veliko zaposlenih in malo nezaposlenih, izjema so le člani Viol iz Maribora, kar je glede na stanje gospodarstva v mariborski regiji razumljivo (Košir, 1997 : 24).

Na slovenskih štadionih je tako bolj kot fizično prisotno verbalno nasilje, ki je usmerjeno proti sodnikom, igralcem, tako domačim kot nasprotnim, najbolj pa je usmerjeno na nasprotne navijače. Do samih pretefov med tekmo in po tekmi prihaja zelo redko, saj policija organizirane gostujoče navijaške skupine spremlja od železniške ali avtobusne postaje do stadiona in nazaj. Med tekmo so navijači fizično ločeni med seboj, v njihovi bližini pa so ves čas prisotni reditelji, po potrebi tudi policisti. Najpogostejši izgredi, ki jih povzročajo slovenski navijači, so metanje bakel in podobnih navijaških rekvizitov na igrišče, vdori na teren, pri čemer prednjačijo mariborske Viole, ne zaostajajo pa tudi ljubljanski Green Dragonsi, ter trganje stolov. Kljub vsemu pa se ne smemo slepiti, da pri nas pojav huliganizma ni mogoč.

Nasilnega obnašanja na nogometnih tekmah po Sloveniji ne manjka, čeprav med razlogi za članstvo v navijaških skupinah navijači ne navajajo želje po nasilnem obnašanju, pretepanju in drugih oblikah fizičnega nasilja. Več kot tretjina navijačev se hote ali nehote udeležuje fizičnih obračunavanj z nasprotnimi navijači, namenoma pa se jih pretepa skoraj 16% (Košir, 1997 : 24).

Večje količine alkohola v krvi navijače opogumlja v nasilnih dejanjih. Vendar pa navijači tako pri nas kot po svetu v večini primerov uživanja alkohola neposredno ne povezujejo s povzročanjem nemirov in pretepanjem oziroma ga ne označujejo kot nujno potreben element pri nasilnem vedenju (Protega, 1995).

Tudi za slovenske navijače je značilno, da v večini ne potrebujejo alkohola za to, da bi se pretepali, pretepajo se ne glede na to, ali so pri tem alkoholizirani ali ne.

Posebej izstopajoče je število prekrškov v letu 1999, ki za več kot štiri krat presega število prekrškov v letu 1998 in 2,5 krat najvišje zaznanih tovrstnih prekrškov v letu 1996 (Gorenak, Meško, Udovč, 2001 : 283).

Daleč največji odstotek storjenih kaznivih dejanj zajema kaznivo dejanje poškodovanja tuje stvari (več kot 50%), sledijo pa kazniva dejanja: lahka telesna poškodba, huda telesna poškodba, ogrožanje z nevarnim predmetom, nasilno vedenje in sodelovanje v skupini, ki stori kaznivo dejanje (Gorenak, Meško, Udovč, 2001 : 283).

Število nasilnih dejanj na športnih prireditvah se od leta 1994 nenehno povečuje, povečujejo se tudi lahke telesne poškodbe udeležencev in kazniva dejanja poškodovanja tuje stvari.

Vendar, ti podatki niso povsem relativni, saj pri raziskavi niso bili upoštevani podatki o povečanem številu športnih prireditev, o opremljenosti športnih objektov in o številu varnostnikov in policistov, ki so varovali posamezno športno prireditev.

10.3.1. Kazniva dejanja in kršitve javnega reda in miru, povezane z nasiljem na športnih prireditvah v Sloveniji

Med najpogostejšimi kaznivimi dejanji na športnih prireditvah, ki jih je na podlagi Kazenskega zakonika RS (KZ RS, 1994) v zadnjih nekaj letih obravnavala policija, zasledimo:

- lahke telesne poškodbe (133. člen KZ RS)
- ogrožanje z nevarnim orodjem pri pretepu ali prepiru (137. člen KZ RS)
- tatvine (211. člen KZ RS)
- velike tatvine (212. člen KZ RS)
- roparske tatvine (214. člen KZ RS)
- poškodovanje tuje stvari (224. člen KZ RS)
- nasilništvo (299. člen KZ RS)
- sodelovanje v skupini, ki stori kaznivo dejanje (301. člen KZ RS)
- preprečitev uradnega dejanja uradni osebi (302. člen KZ RS)
- napade na uradno osebo, ko ta opravlja naloge varnosti (303. člen KZ RS)
- sodelovanje v skupini, ki prepreči uradni osebi uradno dejanje (304. člen KZ RS) (Košir, 1997 : 28).

Med kršitvami predpisov s področja varovanja javnega reda in mira na športnih prireditvah prevladujejo kršitve Zakona o prekrških zoper javnega reda in miru (UL SRS 16/74). Med prekrški zoper javni red in mir, ki jih je v zadnjih nekaj letih obravnavala policija, so najpogostejši:

- pretepanje oziroma sodelovanje v pretepu, posebno drzno, surovo, nesramno ali žaljivo obnašanje (10. člen, 1. tč);
- prepiranje, vpitje ali kakršnokoli nespodobno obnašanje na javnem kraju ali prostoru (11. člen, 1. tč);
- nedostojno vedenje do uradnih oseb (policistov) pri uradnem poslovanju ali zaradi uradnega poslovanja in neupoštevanja odrejenega zakonitega ukrepa uradne osebe na kraju samem (11. člen, 2. tč) (Košir, 1997 : 28).

Policija ugotavlja, da se je v zadnjem obdobju število kršitev javnega reda in mira ter nasilniškega obnašanja navijačev povečalo, še posebej na nogometnih tekmah. Manjše število kršitev beležijo le na območju kopske in novomeške

uprave za notranje zadeve, kar poznavalci razlagajo kot posledico slabših uvrstitev klubov, v Postojni pa nasilja na športnih prireditvah in ob njih zaradi pomanjkanja pomembnejših tekem v zadnjih nekaj letih sploh niso zaznali (Košir, 1997:28).

Posebej izstopajoče je število obravnavanih prekrškov v letu 1999, ki za 2,5 krat presega število prekrškov iz leta 1996 in za štiri krat nižje število prekrškov iz leta 1998. V obdobju od leta 1996 do leta 2002 je bilo tudi število obravnavanih kaznivih dejanj na športnih prireditvah in v zvezi z njimi iz leta v leto različno. Največje povečanje obravnave kaznivih dejanj je zaznano v letih 2000 in 2001, saj za 100% presega število kaznivih dejanj v prejšnjih letih (Udovč, Gorenak, Meško; 2002 : 3). Kot vzrok za to bi lahko navedli povečano popularizacijo športa pri nas, posebej nogometa, saj je v teh letih nogomet na slovenskem doživel razcvet oziroma kakor so to poimenovali nekateri novinarji, v Sloveniji smo imeli »nogometno pravljico«.

Za težave, ki nastajajo ob preprečevanju nasilnega obnašanja navijačev, je glavni vzrok zastarela zakonodaja, ki ne predvideva novih pojavnih oblik nasilja na športnih prireditvah.

11. VZROKI ZA NASILJE

Razvite so bile številne teorije o vzrokih za vandalizem in huliganstvo, vendar je večina njih bila kasneje zavrnjena zaradi pomanjkljivih dokazov. Ena takšnih teorij je kot vzrok za nasilje navijačev navajala alkohol. Vendar, če pogledamo samo primer navijačev Celtica iz Škotske, vidimo, da to ne drži zmeraj (pogovor s škotskimi navijači na tekmi MTK - Celtic v Budimpešti, 26.8.2003; navijači Celtica imajo navado pred tekmo popiti velike količine alkohola, posebej piva, vendar nikakor niso nagnjeni k nasilju; prav tako so leta 2003 prejeli nagrado za najbolj vzorne navijače).

Drugi so vzroke za incidente navijačev videli v njihovi subkulturi (Lalić, 1993 : 32). Vendar, kot sem že predstavila pri opredelitvi navijačev, niso vsi navijači nagnjeni k nasilju, torej za incidente ni kriva le njihova subkultura. Vsaka subkultura je del neke kulture in neke družbe (Lalić, 1993:37).

Konec osemdesetih in v začetku devetdesetih let se je družba v bivši Jugoslaviji soočala z »globokimi mednacionalnimi in političnimi nasprotji, kar je pomembno vplivalo na povečanje navijaškega nasilja« (Lalić, 1993 : 279). Politični verbalni nastopi navijačev so se povečali v obdobju večje politične napetosti v državi. Kot primer naj navedem Hrvaško. Naša soseda je ob ostalih političnih akcijah orodje za predstavitev svoje državotvornosti poiskala tudi v športu. Mednacionalne in politične napetosti pa so pripeljale do intenzivnega nacionalnega homogeniziranja..

Mnogi resni, in s težkimi posledicami označeni incidenti nogometne publike v drugi polovici prejšnjega stoletja, so se zgodili zaradi nogometnih tekem med ekipami, ki so jih gledalci in javnost določene države doživljali kot »vrhunske simbole različnih regionalnih, verskih, etničnih in političnih identitet« (Lalić, 1993 : 253).

V Sloveniji se incidenti zgodijo predvsem zaradi rivalstva med klubi in navijaškimi skupinami, ki izhaja iz regionalne razdelitve. Najbolj izrazita je regionalna razdelitev na Štajersko, ki jo predstavlja klub Maribor, in Ljubljano, ki jo zastopa klub Olimpija. Lahko pa prihaja tudi do lokalnih rivalstev, kot je na primer med Novo Gorico, ki jo predstavlja klub Gorica in Ajdovščino, ki jo predstavlja klub Primorje.

11.1. Mediji kot vzrok navijaškega nasilja

Določen vpliv na navijaško nasilje, predvsem huliganizem, pa imajo tudi mediji. Opozarjali so na pretečo nevarnost in v družbi ustvarjali paniko pred morebitnimi izgredniki, v čemer so pogosto pretiravali s prikazovanjem strašnih prizorov in senzacionalističnimi nazivi. Njihovo poročanje se je še bolj usmerilo na takšne izgrede, saj so menili, da je javnost potrebno opozoriti na destruktivna dejanja, ki jih povzročajo navijači. Nasilneži pa so svoja nadaljnja dejanja opravičevali s podobo, ki so jo o njih ustvarili mediji, z obrazložitvijo, če ste nas že označili za take, se pa tako tudi obnašajmo. Mnogi navijači niso zadovoljni s poročanjem medijev o njih, saj poudarjajo, da jih opazijo le v primeru incidentov.

11.2. Ukrepi za preprečitev nasilja

Za preprečitev nasilja na nogometnih stadionih so nogometne krovne organizacije venomer sprejemale in uveljavljale nove ukrepe, saj so izgredniki iskali nove poti za izvajanje svojega nasilniškega rituala. Prav tako so države na nacionalni ravni sprejemale zakone, ki bi omejile nasilje na vseh športnih prireditvah.

Eden od prvih ukrepov na stadionih je bila namestitvev železnih in kovinskih ograj za preprečevanje vdora gledalcev in navijačev na igrišče, vendar kot lahko vidimo danes, do vdorov navijačev vseeno prihaja, ter fizično ločevanje med navijaškimi skupinami. Na stadionih v Sloveniji in Hrvaški so takšne ograje še prisotne, v večini evropskih držav pa so odstranjene.

Z razvojem transporta, ki je omogočal potovanje na gostovanja, se je povečala potreba po preprečevanju fizičnih stikov med gostujočimi in domačimi navijači, tako v okolici stadionov kot tudi na točkah v mestu, kjer so se navijači zbirali na dan tekme.

Razvoj huliganizma je vodil v odstranitev stojišč na stadionih, saj se je na njih zgodilo največ incidentov, ki jih je bilo težje nadzirati, zato so bila vpeljana sedišča. Ker pa tudi to ni zadostovalo, se je začelo s poostrenim pregledom oseb na vhodu, kontrolo vstopnic ter z namestitvijo kamer, s katerimi so nadzorovali dogajanje na tribunah.

Nogometni organi, katerih naloga je zagotavljanje reda in varnosti na nogometnih stadionih in njihovi okolici, so naslednji:

- nogometni klub
- nacionalna nogometna zveza
- kontinentalna nogometna zveza
- mednarodna nogometna zveza - FIFA

Ostali organi, ki sodelujejo pri zagotavljanju reda in varnosti na nogometnih stadionih so:

- policija

- redarji
- medicinska pomoč
- gasilci
- ponekod vojaki

V Sloveniji so za red na športnih prireditvah po Zakonu o javnih zbiranjih (2002) dolžni poskrbeti organizatorji tekem, ki večinoma za to najamejo zasebne redarske službe. Z organizatorji tekem je dolžna sodelovati tudi policija, ki s potrebnimi ukrepi skrbi za vzdrževanje javnega reda in miru na tekmah. V posebnih primerih (problematične tekme) policija vključi v varovanje tudi posebne policijske enote (PPE), ki delujejo v okviru policijskih uprav (PU). Vse PU v skladu z normativnimi določili ter na podlagi priporočil in smernic MNZ v praksi izvršujejo ukrepe pred tekmo, med njo in po tekmi.

11.2.1. Policijske naloge pri varovanju na športnih tekmah

Zagotavljanje pravilnega in nemotenega poteka igre na igrišču ne sodi med policijske naloge, dokler ni s tem povezano ogrožanje ljudi.

Na športnih tekmah in ob njih policija izvaja naslednje naloge:

- pomaga prirediteljem pri zagotavljanju varnosti na stadionu ali v dvorani in izvaja naloge varovanja v neposredni okolici športnih objektov;
- preprečuje povzročanje škode s strani navijačev na zgradbah in napravah na stadionu ali v dvorani in na dohodnih poteh;
- vzdržuje javno varnost in red na stadionu ali v dvorani in dohodnih poteh;
- preprečuje in raziskuje kazniva ravnanja;
- skrbi za urejen potek javnega in zasebnega prometa (Meško, citirano po Hoffmann, 1991 / 1997 : 15).

Policijski ukrepi se delijo na prometno-varnostne ukrepe, zagotavljanje splošne varnosti ljudi in premoženja ter vzdrževanje javnega reda in miru.

11.2.1.1. Prometno-varnostni ukrepi

Prometno-varnostni ukrepi obsegajo urejanje in nadziranje cestnega prometa, nadziranje prometne ureditve, zagotavljanje parkirnega reda in vzdrževanje reševalnih poti in poti v sili (Meško, 1997 : 15).

11.2.1.2. Zagotavljanje splošne varnosti ljudi in premoženja

Na športnih prireditvah večkrat prihaja do kaznivih dejanj, ki jih policija obravnava po uradni dolžnosti, zlasti pogoste so tatvine, ropi, telesne poškodbe, vlomi v klubske in druge prostore, poškodovanje inventarja, ogrožanje zaradi uporabe razstrelivnih in pirotehničnih snovi (umetni ogenj), ponarejanje vstopnic itd (Meško, 1997 : 15).

11.2.1.3. Vzdrževanje javnega reda in miru

Ukrepe za vzdrževanje javnega reda in miru, za katere je pristojna policija, lahko časovno razmejimo na:

- ukrepe v pripravljalni fazi;
- ukrepe neposredno pred začetkom tekme;
- ukrepe v neposredni bližini stadionov in dvoran ter na stadionu oziroma v dvorani v času tekme;
- ukrepe po končani tekmi (Meško, citirano po Hoffmann, 1991 / 1997 : 16).

Ukrepi v pripravljalni fazi: Težišče priprav policije je vezano na čas pred tekmo, saj se je mogoče s pravočasnimi preventivnimi ukrepi izogniti nasilnemu obnašanju navijačev. V tej fazi se policija o potrebnih ukrepih posvetuje z organizatorji tekme, izmenja informacije s policijami v državah ali mestih, iz katerih prihajajo gostujoča moštva (zadnji takšni primeri so bili npr. pred nogometno tekmo med Mariborom in zagrebškim Dinamom v Mariboru ter pred tekmo Slovenije in Hrvaške v Ljubljani), preko sredstev obveščanja seznanja javnost o policijskih ukrepih ter stalno spremlja in ocenjuje varnostne razmere. Prav tako se policija trudi pridobiti podatke o smeri in času prihoda, cilju prihoda ter o morebitni »oboroženosti« navijaških skupin s pirotehničnimi sredstvi.

Ukrepi pred tekmo: po Zakonu o javnih shodih in javnih prireditvah je potrebno vsak shod ali prireditev prijaviti policijski postaji, na območju katere se organizira shod oziroma prireditev. Za izdajanje odločb na prvi stopnji je pristojna upravna enota, na območju katere se organizira shod oziroma prireditev.

Preden upravna enota izda dovoljenje za organizacijo športne prireditve, mora organizator poskrbeti:

- da naprave in tehnična sredstva, ki jih uporablja, niso nevarna za življenje in zdravje udeležencev in drugih oseb;
- da udeleženci lahko hitro in brez nevarnosti zapustijo prostor, kjer poteka prireditev;
- da obratovanje zvočnih naprav ne moti okolice, ne ovira cestnega prometa itd. (Košir, 1997 : 26).

Ukrepi neposredno pred začetkom tekme: V primeru mednarodnih tekem, policija že pred tekmo izvaja nadzor na meji, prav tako izvaja nadzor v prometu potnikov (vlakih, avtobusih...). Policija običajno spremlja navijače od njihovega prihoda v mesto/državo do odhoda iz mesta/države. Posebno pozornost namenja vnosu pirotehničnih in drugih nevarnih sredstev na stadion ali v dvorano.

Ukrepi v neposredni bližini stadionov in dvoran ter na stadionu oziroma v dvorani v času tekme: Policija v sodelovanju z redarsko službo, med tekmo opazuje problematične navijače in navijaške skupine. Policisti med tekmo preprečujejo izvrševanje kaznivih dejanj, kršitve javnega reda in miru ter vse ostale kršitve. V primeru rizičnih tekem policija razporedi policijske enote tudi v okolico stadiona ali dvorane. Praviloma je v stalnem stiku z organizatorjem tekme in govornikom na stadionu ali v dvorani. Ob manjših izpadih ukrepa redarska služba, v primeru večjih izbruhov nasilja pa posreduje policija. Policija prav tako nadzoruje opremo za snemanje in fotografiranje dogajanja na tekmi.

Ukrepi po končani tekmi: Policija skupaj z redarsko službo nadzoruje izhode, zunaj stadiona ali dvorane pa spremlja problematične navijače oziroma navijaške skupine, dokler se ne razidejo. Vodstvo varovanja določi policiste, ki po razhodu gledalcev opravijo ogled stadiona, pripadajočih objektov in okolice.

11.2.2. Delo z navijači in navijaškimi skupinami

Kot učinkovita oblika preprečevanja nasilja na športnih terenih se pojavljajo tudi različne oblike načrtnega dela z navijači oziroma navijaškimi skupinami, vendar pri nas to še ni tako izrazito, za enkrat je to bolj praksa v tujini. Takšen primer je recimo v Hrvaški, kjer prihaja do občasnega sodelovanja med zagrebškim Dinamom in njihovimi navijači Bad Blue Boysi.

11.2.3. Ukrepi lastnikov stadionov in dvoran

Lastniki stadionov in dvoran so večinoma mesta ali občine, vsaj pri nas je tako, pa tudi pri naših južnih sosedih Hrvatih, ki organizatorju tekme prepuščajo objekt v uporabo. Lastnik stadiona ali dvorane je dolžan skrbeti za dobro vzdrževanje objekta in delovanje potrebne tehnične infrastrukture.

Med varnostne ukrepe, za katere so odgovorni lastniki športnih objektov, sodijo večinoma gradbeno-tehnični ukrepi, kot so:

- blokovna razdelitev tribun z ločenimi dohodi in pregledne napotilne in kažipotne oznake;
- primerno široki izhodi;
- čim večje število sedišč (stojišča v glavnem opuščajo), varnih stojišč in dovolj sanitarnih prostorov;
- močne, proti uničevanju, iztrganju in podiranju zavarovane inštalacije;
- pregledni vhodi in izhodi s primerno razsvetljavo;
- zmogljivi zvočniki in sredstva za zvezo;
- zagotovljeni koridorji za nujne prevoze (reševalna vozila) in prostori za »krizni štab«;
- primerna mesta za policijsko opazovanje in snemanje ipd. (Meško, citirano po Hoffmann, 1991 / 1997:18).

V Sloveniji in Hrvaški zelo malo stadionov zadovoljuje vse naštetе kriterije.

11.2.4. Ukrepi klubov oziroma prirediteljev

Organizatorji športnih prireditev so odgovorni za nemoteno izvedbo športnega tekmovanja. Dolžni so najeti redarsko službo, v primeru suma rizičnosti tekme, so obvezani poklicati tudi policijo. Pogosto je vprašljiva razmejitev pristojnosti med redarsko službo in policijo. Policija posreduje samo v primerih, ko je na podlagi ocene položaja in predvidevanj prepričana o nevarnosti in konkretni ogroženosti človeških življenj in materialnih dobrin.

11.2.5. Ukrepi nacionalni športnih zvez

Nacionalne športne zveze zahtevajo od prirediteljev športnih tekmovanj, da ti sodelujejo s policijo in da spoštujejo vse predpise, predvsem tiste, ki se nanašajo na varnost. Prav tako so prireditelji obvezani zagotoviti snemanje vseh tekem v 1. tekmovalni ligi.

12. HRVAŠKA

Hrvaška ima že zelo dolgo navijaško tradicijo, ki sega še v zgodnja petdeseta leta prejšnjega stoletja.

Po koncu 2. svetovne vojne je bil v bivši Jugoslaviji interes za šport, posebej za nogomet, zelo velik. Na koreninah starih klubov so bili ustanovljeni novi klubi (npr. Dinamo), ki so se postavili ob rob starim ekipam, ki niso spreminjala imena (npr. Hajduk).

Skozi petdeseta in šestdeseta leta se je interes za nogomet še dodatno povečal. Eden od vzrokov je bila tudi pospešena urbanizacija, ki je bistveno zamenjala kulturne vzorce. Obnašanje nogometnega občinstva v tedanji Jugoslaviji je bilo v glavnem spontano. Obiskovalci so reagirali na samo igro, na zmage in poraze svoje ekipe, pri tem pa so poskušali čim bolj vzpodbujati svojo ekipo. Verbalni izbruhi so bili relativno pogosti, največkrat so se uporabljali proti igralcem in navijačem nasprotne ekipe in sodniku. Že takrat se je navijanje izražalo kot zastraševanje.

V 70-ih letih prejšnjega stoletja je prišlo do sprememb v »nogometnem nasilju«. V neredih je sodelovalo veliko število navijačev, v glavnem so to bili mladostniki, so pa prisostvovali temu tudi starejši. Spopadi med simpatizerji različnih klubov so vse bolj izgubljali na spontanosti. Tako so se navijači maščevali za udarce, ki so jih nekateri od njih dobili v kakšnem drugem pretepu na katerem od preteklih navijaških potovanj. Prav tako se je z neredi in pretepi poskušal zmanjšati pomen poraza svojega kluba; tako so najhujši neredi nastajali prav zaradi poraza domače ekipe. Navijaško nasilje ima v tem obdobju določen karakter, navijači so predvsem poskušali ponižati, ne pa težje fizično poškodovati, nasprotnega navijača. Do incidentov je najpogosteje prihajalo na ulicah in železniških postajah, prišlo pa je tudi do preteпов na štadionu. Tudi verbalno nasilje ima v tem desetletju omejen karakter. Verbalno nasilje še ni dobilo nacionalistične karakteristike.

V 80-ih letih je vplivalo na obnašanje nogometnih navijačev, zraven ostalih vzrokov, tudi prednjačenje skupinskih raznolikosti in rivalstva. Jedra navijaških skupin so v tem obdobju prerasla v zelo številčne navijaške kolektive. Že je opazna razlika med temi navijači in navijači iz prejšnjih obdobj. Kot primer lahko vzamem Torcido iz Splita. Njihovi predhodniki so imeli izrazito negativno stališče proti drogam in ostalim podobnim substancam, nove generacije navijačev pa so začele to sprejemati kot način življenja. V sredini osemdesetih let se je intenziviral proces ustanavljanja najštevilčnejših navijaških skupin velikih klubov. Rivalstvo med temi skupinami bistveno vpliva na različne oblike navijaškega obnašanja. Posebno pozornost so dajali domačim derbijem, glede na to, da udarce, ki jih dobijo s strani gostujočih navijačev, doživljajo kot največjo sramoto. Prav tako so na takratne neredne bistveno začele vplivati mednacionalne in politične razlike, med navijači prihaja do nacionalne napetosti.

V letih 1990/91 prihaja do vse večjih neredov navijačev, kateri so razumljeni kot visoka nevarnost mednacionalnim in ostalim političnim odnosom v družbi, še bolj pa stabilnosti samega režima.

Do konca 90-ih let je prihajalo predvsem do neredov na derbijih med nogometnimi klubi Dinamo in Hajduk, Rijeka in Dinamo ter Hajduk in Rijeka. Tudi na ostalih tekmah je znalo priti do manjših ekscesov, vendar nič drastičnega.

Od začetka novega tisočletja, dobiva huliganizem na Hrvaškem vse večje razsežnosti. Prihajalo je do incidentov v letih 2000 in 2001 v Splitu na tekmah med Hajdukom in Dinamom, katerih posledica je bilo ogromno poškodovanih policistov. Takrat so mediji za to najbolj krivili tajne službe, češ da so hoteli pripadniki Torcide nasilno spodkopati legalno postavljeno oblast. Največji incident v tem času se je zgodil po zadnjem derbiju v Splitu med Hajdukom in Dinamom, 6.12.2003, ko je prišlo do spopadov navijaških skupin omenjenih dveh klubov v kraju Dugopolje pri Splitu, v katerem je bil zažgan avto, medtem ko je bila ena oseba še v avtu.

12.1. Normativna ureditev nasilja na športnih terenih

Naši sosedi imajo le tri zakonske akte, ki urejujejo to področje, vendar so toliko bolj obsežnejši, ostri in neizprosni, predvsem Zakon o preprečitvi neredov na športnih tekmovanjih (Zakon o sprječavanju nereda na športnim natjecanjima), ki je bil sprejet po hitrem postopku 18. 7. 2003, po neredih na finalu evropskega prvenstva v vaterpolu v Kranju med Hrvaško ter Srbijo in Črno Goro. To področje ravno tako urejata Zakon o policiji (2000) in Pravilnik o načinu policijskega ravnanja (2003), ki je v bistvu prečiščena verzija Zakona o policiji.

12.1.1. Zakon o preprečitvi neredov na športnih tekmovanjih (2003)

Formalni pomen tega zakona je zaščita vseh udeležencev športne prireditve, od tekmovalcev do gledalcev. Ta zakon naj bi preprečil neredne, nasilje, verbalno nasilje itd. Vendar, glede na to, da je bil sprejet zelo hitro in ni bil dobro formiran, ima dejansko ravno nasprotno učinke. Ta zakon zajema pristojnosti in dolžnosti redarjev, policistov, organizatorjev, hkrati pa opozarja kaj vse navijači ne smejo početi, pri čemer v nekaterih točkah krši njihove ustavne pravice, saj so ti člani v nasprotju z Ustavo Republike Hrvaške.

Organizator športne prireditve je dolžan oceniti možnost izbruha neredov na športni prireditvi in pravočasno ukreniti vse potrebno, da bi preprečil le-te, prav tako je dolžan sodelovati s policijo, tako da priskrbi zadostno število rediteljev in policistov na sami prireditvi in v bližini prireditve (5. čl.). Če športno prireditev varujejo redarji in policisti, ima zadnjo besedo policija. V 10. členu so opisane

pristojnosti redarjev, kot so pregled osebe, preprečitev vstopa alkoholizirani osebi ali osebi, ki je pod vplivom drog, zadržati osebe, ki se nasilno obnašajo ali kako drugače kršijo javni red in mir, itd. Prav tako lahko redarji uporabijo silo, če ne morejo drugače zaščititi sebe, gledalce ali tekmovalce ali pa, če navijači tako ali drugače uničujejo športni objekt.

Zanimiv je 15. člen, kjer piše, da bodo športni klubi podpirali ustanavljanje in delo društva navijačev, da jim bodo omogočili nakup vstopnic ali da jim bodo podelili vstopnice za športno tekmovanje. Ta člen prav tako določa, da bodo športni klubi navijače spoznavali s športnim objektom in tekmovalci ter osebjem svojega kluba. Navijačem bodo pomagali pri organizaciji potovanj na gostovanja v državi ali v tujino. Člani društva navijačev pa so lahko tudi redarji na športni prireditvi.

Kot primer izvajanja tega člena lahko navedem sodelovanje med Bad Blue Boysi in Dinamom Zagreb. Tako je uprava ponudila navijačem prevoz iz Ukrajine, po povratni tekmi med Dinamom in domačim klubom Dnjiproperetrovskim. Prvič v zgodovini kluba, so navijači, nogometaši in vodilni možje kluba potovali skupaj iz neke nogometne tekme. Prav tako, na večjih tekmah, nekateri navijači opravljajo vlogo redarjev.

Tako kot v Sloveniji, tudi v Hrvaški, po 21. členu tega zakona, ni dovoljena prodaja alkoholni pijač na samem športnem objektu, brezalkoholne pijače pa se lahko prodajajo v papirnatih ali odprtih plastičnih kozarcih.

Policija je pooblaščen, da osebi, ki se deklarira kot navijač ali če nosi navijaške oznake oziroma, če se predvideva, da gre na športno tekmovanje in s svojim obnašanjem izziva osnovni sum, da je pod vplivom alkohola ali drog ali se kako drugače protiustavno obnaša, potrdi identiteto, jo preišče, če nosi morebitne alkoholne pijače, droge, pirotehnična sredstva, orožje ali kakšne druge predmete, ki so primerni za povzročanje poškodb, neredov ali nasilja, če nosi transparente, zastave ali simbole, ki imajo rasistično ali kakšno drugo podobno vsebino, ki bi lahko izzvali nered. Policija lahko odvzame takšne predmete, odstrani to osebo iz sredstev javnega prometa, ji prepove vstop na športno tekmovanje in jo lahko zadrži do dve uri po končanem športnem tekmovanju (25. čl.).

Ta zakon vključuje tudi omejitve medijev (30. čl.), ki ne smejo objavljati stališča uredništva ali svojih novinarjev, ki izražajo rasistične ali druge pristope proti nekem športnem klubu, njegovim športnikom ali navijačem. Ta člen je zelo pogosto kršen oziroma, mediji na hrvaškem ga skorajda ne upoštevajo.

Kazni za kršenje tega zakona so različne, od denarnih do zapornih ali pa prepoved odhoda na športne prireditve od 1 – 2 let.

12.1.2. Zakon o policiji (2000)

Po 2. členu Zakona o policiji (2000) je policija dolžna nuditi zaščito državljanom, njihovim ustavnim pravicam in svoboščinam.

Policijske pristojnosti po tem zakonu so: preverjanje identitete oseb in predmetov; klicanje; privajanje oseb; iskanje oseb in predmetov; začasna omejitev svobode gibanja; dajanje opozoril in ukazov; začasni odvzem predmetov; pregled oseb, predmetov in prometnih sredstev; snemanje na javnih mestih; uporaba sredstev prisile; itd (16. čl.).

V izvajanju policijskih nalog, je policijski uslužbenec dolžan ravnati človeško in mora spoštovati dostojanstvo, ugled in čast vsake osebe, prav tako mora spoštovati ostale temeljne pravice in svobodo človeka (19. čl.).

Policist je pooblaščen napraviti pregled osebe, predmeta, ki ga oseba nosi s seboj in prometnega vozila, kadar je to nujno, da bi se našli predmeti, primerni za napad ali samopoškodbe (49. čl.). Kadar policist odvzame neki predmet, je dolžan izdati potrdilo za le-tega (43. čl., 3. odst.).

Sredstva prisile po tem zakonu (54. čl., 1. odst.) so: telesna moč, sredstva za vezanje osebe, naprava za prisilno ustavljanje motornega vozila, službeni psi, kemična sredstva, službeni konji, ognjeno orožje, naprava za izmetavanje curkov vode, posebna vozila in posebne vrste orožij in eksplozivnih sredstev.

Podrobneje bom pojasnila ta sredstva v naslednjem podpoglavju, kjer bom predstavila Pravilnik o načinu policijskega obnašanja (2003), saj so tam bolj podrobno opisana.

12.1.3. Pravilnik o načinu policijskega obnašanja (2003)

Uporabo sredstev prisile ta zakon opisuje v 7. poglavju.

Policijski uslužbenec lahko uporabi sredstva prisile, če opozarjanje in ukazi niso bili uspešni (30. čl.). Policijski uslužbenec bo brez razmišljanja nudil prvo in organiziral zdravniško pomoč vidno poškodovani osebi, proti kateri so bila uporabljena sredstva prisile, prav tako mora nuditi organiziranje pomoči osebi, tudi če poškodbe niso vidne, proti njej pa so bila uporabljena sredstva prisile (31. čl.).

Policijski uslužbenec lahko uporabi fizično moč zaradi obvladovanja odpora osebe, ki krši javni red in mir, ali katero je potrebno privedi, zadržati ali aretirati osebo, da bi preprečili napad na sebe ali drugo osebo, objekt ali prostor, ki se ga varuje (32. čl., 1. odst.). Uporaba palice je težja oblika uporabe telesne moči (34. čl., 1. odst.) in se praviloma ne uporablja proti osebam, ki nudijo samo pasivni odpor, razen če se takšen odpor ne more obvladati na drugačen način (34. čl., 3. odst.).

Z uporabo sredstev za vezanje se omeji gibljivost telesa, posebno rok in/ali nog osebi, ki se upira, poskuša napasti, pobegniti ali se poškodovati. Praviloma se za to uporabljajo lisice, izjemoma pa tudi ostala sredstva, kot so pas, vrv itd. (35. čl., 1. odst.).

Službeni pes se lahko kod sredstvo prisile uporablja samo pod nadzorom strokovno usposobljenega policista (vodnika psa), na način, s katerim se ne vznemirja ostale prebivalce, gledalce (37. čl., 1. odst.). Policijskega konja sme policija uporabiti samo v primeru vzpostavljanja porušenega javnega reda in miru (40. čl., 2. odst.).

Policist je pooblaščen dati ukaz proti skupini, ki se obnaša protiustavno in grozi, da bo izzvala nasilje, da se razide. Če se skupina ne razide, se lahko proti njej uporabijo sredstva prisile (50. čl.). Najpogostejše sredstvo je uporaba curkov vode in pa metanje solzivca.

12.2. Navijaške skupine

- Bad Blue Boysi (NK Dinamo Zagreb, Zagreb)
- Torcida (NK Hajduk Split, Split)
- Armada (NK Rijeka, Reka)
- Divlje svinje (NK Kamen Ingrad, Velika)
- Legija (NK Marsonia, Slavonski Brod)
- Funcuti (NK Šibenik, Šibenik)
- Demoni (NK Istra, Pula)
- Ultrasi (NK Cibalia, Vinkovci)
- White Stones (NK Varteks, Varaždin)
- White Angels (NK Zagreb, Zagreb)
- Kohorta (NK Osijek, Osijek)
- Tornado (NK Zadar, Zadar)

Tako kot pri Sloveniji, bom tudi tu predstavila najpomembnejše tri navijaške skupine, in sicer Torcido iz Splita, Bad Blue Boyse iz Zagreba ter Armado iz Reke. Ti navijači so prvenstveno nogometni navijači, vendar spremljajo tudi ostale klube iz svojega kraja in reprezentance. Tako npr. Torcida občasno spremlja še košarkarska kluba Split in Zadar, Bad Blue Boysi pa rokometni klub Zagreb, vse tri omenjene ekipe pa spremljajo tudi reprezentančni šport, od smučanja, vaterpola do nogometa.

12.2.1. Torcida

Ime Torcida se je prvič pojavilo leta 1950 po vzoru na južnoameriške navijače. Vendar to ime ni bilo dobro sprejeto niti pri nekaterih ljudeh v upravi kluba niti pri oblasteh nekdanje Jugoslavije. Zaradi tega so bili nekateri člani kluba, ki so se zavzemali za ime Torcida, kaznovani, z ukorom, z izključitvijo iz tedanje

Komunistične partije Jugoslavije ali celo z zaporom. Tako se je delovanje te skupine, še preden se je sploh dobro začelo, že ustavilo. Ne glede na to, pa se je v naslednjih desetletjih na tekmah Hajduka pogosto navijalo prav po modelu, ki ga je sprejela Torcida, čeprav se formalno niso mogli organizirati.

Konec 70-ih let je skupina mladih hajdukovih navijačev (okrog 50 oseb), ustanovila neformalno skupino, imenovano Neuvrščeni, katere glavno vodilo je bilo poudarjanje posebnosti novega navijaškega, angleškega stila (nošenje navijaških šalov, petje pesmi, vsiljevanje pretepov in ostalih oblik nereda) obnašanja in navijanja. Na rokavih jeans jaken so imeli znak »N« in rdeče-belomodro oznako, zraven pa napis Patria nostra, ki pomeni »Naša domovina«.

Zaradi zamenjave generacije pride leta 1980 do obnavljanja skupine in tako je nastala Torcida 1980, poudarili pa so, da želijo nadaljevati z brazilskim stilom koreografije, petje...) navijanja. S ponovnim formiranjem skupine se je pričelo tudi javno skupinsko izražanje nezadovoljstva s stanjem v državi glede nacionalnih svoboščin Hrvatov in na sploh celotnega mednacionalnega stanja v bivši Jugoslaviji. Tako se je začelo s protesti, pisanjem političnih grafitov kot je »SMRT KOMUNIZMU«, do specifičnih kolektivnih oblik obnašanja ob verskih praznikih, predvsem na božični večer, kadar je prihajalo do konstantnih intervencij policije zaradi t.i. verbalnih delikventov. V sezoni 1984/85 se na neki tekmi prvič pojavi transparent »TORCIDA«, po tem so se vse pogosteje začeli pojavljati tudi transparenti ostalih krajev (npr. TORCIDA SEGET, TORCIDA VRANJIC).

V začetku 90-ih let se je pričela srbska agresija na Hrvaško, tako da se je veliko pripadnikov Torcide priključilo obrambi svoje države na bojišču. Do konca devetdesetih let ni prišlo do bistvenih sprememb v skupini, saj so se še poznale posledice vojne. Torcida je zadržala svoje ime iz preteklosti, so pa vse bolj nagnjeni k nasilju. Že konec 90-ih let so zaznamovali veliki incidenti tako na regionalnih (Šibenik – Hajduk) kot tudi državnih derbijih (Hajduk – Dinamo, Hajduk – Rijeka), ki se še dandanes pojavljajo in to v vse hujših oblikah.

12.2.2. Armada

Zametki Armade segajo že v daljno 1958. leto, ko je nogometni klub Rijeka prišel v prvo zvezno nogometno ligo. Takrat je za NK Rijeko živelo celo mesto. Sedemdeseta in začetek osemdesetih let so zaznamovali pravi nogometni prazniki, celotna regija je živela za te tekme.

Vse je to bil samo uvod v ustanavljanje Armade. Okrog 30 mladeničev se je vsakodnevno zbiralo na terasi trgovske hiše »Ri« in eden od njih je dal ime skupini – Armada. Dne 9.5.1987 so odšli na prvo službeno gostovanje Armade v Titograd. Na polfinalu pokala s Titogradom se je prvič pojavil transparent Armada, prav tako je prvič prišlo do spopada Armade z domačimi navijači. Ta datum imajo še danes za rojstni dan navijaške skupine Armada.

Skozi leta je prišlo do nekaterih sprememb v Armadi, ki pa so predvsem povezane s stanjem njihovega kluba, ki ima v prvi hrvaški nogometni ligi veliko padcev, pa tudi njihovo finančno stanje ne blesti. Največja sprememba je vidna v številčnosti Armade, doma se jih še nekako zbere dovolj veliko število, medtem, ko na gostovanja hodijo v zelo majhnem številu. Njihov največji rival je Torcida, med njimi vlada celo prava sovražnost. Največji vzrok za to je izgubljeni pokal prvenstva bivše Jugoslavije iz leta 1987, ko so izgubili s Hajdukom v Beogradu, ker naj bi jih sodnik okradel, tako se je to spremenilo v tradicionalno sovraštvo med Armado in Torcido.

12.2.3. Bad Blue Boys (BBB)

Zgodovina organiziranega navijanja v Zagrebu se začne v polovici 80-ih let, ko je nekaj največjih ljubiteljev modre barve, ki je še danes nekakšen zaščitni znak nogometnega kluba Dinamo, začelo razmišljati o neki vrsti organizacije po vzoru na tuje navijače. Legenda pravi, da je naziv Bad Blue Boys nastal 1986. leta po inspiraciji na film Bad Boys Seana Penna, ki je bil v tem času zelo popularen.

V začetku 90-ih let pride do ustanovitve prvega fan kluba Bad Blue Boysov, ki pa ni dolgo obstal.

Vendar, vojna je zopet naredila svoje. Kot ostali navijači, so se tudi Bad Blue Boysi podali na bojišče, kjer jih je veliko izgubilo življenja. V njihovo čast je 1994. leta postavljen spomenik pod zahodno tribuno maksimirskega štadiona. Bad Blue Boysi menijo, da je vzrok za začetek vojne, ko so 13.5.1990, na nikoli odigrani tekmi med Dinamom in Crveno Zvezdo, navijači iz Beograda prebili ograjo in se podali v pretep z manjšo skupinico navadnih navijačev. Tudi BBB so prebili ograjo in prišli na teren, da bi pomagali skupinici navijačev. Na terenu je prišlo do množičnega pretepa s policijo in zaradi intenzitete neredov je bila tekma prekinjena.

Čeprav je bilo vojno stanje, so BBB vseeno spremljali dogajanja, povezana z Dinamom. Ime kluba se je iz Dinamo najprej spremenilo v HAŠK Gradjanski, nato pa po policijski in predsednikovi direktivi v Croatia, kar je med navijači vzbudilo mnogo sovražnih strasti. Tako so se BBB podali še v en boj – za vrnitev imena Dinamo. Na tekmah se je zmeraj navijalo za Dinamo, nikoli za Croatia, čeprav so bili vsi navijači »deležni« represije, groženj in zastraševanj s strani policije. Po smrti hrvaškega predsednika, Franje Tudjmana, so to bitko, 14.2.2000, končno dobili, vrnilo se je ime Dinamo.

V vseh teh letih je bilo nekoliko poskusov organiziranja fan klubov in navijaških društev. Večinoma so bili ti poskusi, zaradi antagonizma navijačev in klubov, pa tudi navijačev samih, neuspešni. Ne glede na vse ovire, je bilo leta 2001 ustanovljeno novo društvo navijačev, ki še danes deluje. Vodstvo tega društva sestavljajo mladeniči, ki prostovoljno pomagajo pri delu društva; organizirajo navijanje na tekmah, koreografije, potovanja na tekme, izdelujejo nove transparente, šale in ostale navijaške rekvizite. Prav tako vsako leto organizirajo humanitarne akcije za pomoč starejšim veteranom, za pomoč bolnim otrokom ter krvodajalske akcije. Čeprav precej ljudi tega ne priznava, društvo na ta način kaže, da BBB niso samo k incidentom nagnjena skupina, temveč da postajajo časti vreden družbeni dejavnik.

Ne smem pozabiti omeniti tudi izjemno zvestobo BBB hrvaški reprezentanci, ki jo spremljajo na vseh prijateljskih in kvalifikacijskih tekmah in na vseh večjih tekmovanjih, kot so evropsko prvenstvo v nogometu 1996. leta, svetovno

prvenstvo v Franciji 1998. in Japonski 2002. leta ter evropsko prvenstvo v Portugalski 2004. leta.

Do največjih neredov BBB prihaja na tekmah s Hajdukom, včasih tudi na tekmah z Rijeko, na tekmah, kjer sodelujejo ekipe bivše Jugoslavije, kot so Partizan ali Crvena Zvezda oziroma reprezentanca sedanje Srbije in Črne Gore ter na evropskih gostovanjih.

12.3. Kaj pravijo BBB, Armada in Torcida?

Med intervjujem pripadnikov teh skupin sem jih povprašala tudi, kaj oni mislijo o huliganizmu, izgredih, navijaški sceni v Hrvaški in Sloveniji itd. Glede na to, da so bili odgovori vprašanih posameznih skupin skoraj identični, sem jih strnila v sklep.

Vprašanja so bila sledeča:

1. Kaj je za vas huliganizem in kdo je po vašem huligan?
2. Zakaj po vašem prihaja do neredov na tribunah in izven njih?
3. Kako gledate na slovenske navijače?
4. Kaj mislite o hrvaški navijaški sceni?
5. Zakaj sploh odhajate na tekme?

12.3.1. Torcida

Torcida je odgovorila na vprašanja takole:

1. Za njih je huliganizem sodelovanje v organiziranju in sodelovanju v fizičnih spopadih. Huligan je oseba, ki se ukvarja s huliganizmom. Od teh se razlikujejo vandali, ki uničujejo materialne dobrine, in kvazihuligani, ki nosijo nekakšna »huliganska« oblačila (znamke modnih kreatorjev kot so Lacoste, Fred Perry, Longsdale in ostale), spremljajo huliganske dogodke in se tako tudi predstavljajo, v bistvu pa so skupina frustriranih mladeničev, ki svoje komplekse zdravijo tako, da se identificirajo z neko nevarno skupino. Takšni kvazihuligani v spopadih najraje mečejo kamenje, steklenice in podobne stvari.
2. Po njihovem prihaja do neredov na tribuni in izven njih zaradi slabega človeškega značaja. Večina ljudi, zaradi svoje slabosti in življenjskih pogojev,

v katerih prebivajo, poskuša kompenzirat primanjkljaje z alkoholom, drogami, nasiljem in podobno. Neredi na tribunah so enaki neredom v diskotekah, klubih, ulicah in podobnih mestih. Eden od razlogov, zakaj se neredi obnavljajo in širijo, je, da se vsaka navijaška skupina dobro spomni spopadov svoje skupine z drugimi in bi radi to še presegli.

3. O slovenskih navijačih nimajo posebnega mnenja, ker se na hrvaški televiziji ne govori o njih, kako drugače jih pa tudi ne spremljajo.
4. O hrvaški navijaški sceni pravijo, da je to zanimiva scena z vidika jezgre navijačev posameznih skupin, v kateri je nogomet marginaliziran, potencirajo pa se druženja, fanatična navijanja, pitje in pa dejstvo da držijo skupaj ne glede na vse. Zaradi povečane represije je v trendu organiziranost, tajnost, zatišje, kar prinaša korenite spremembe. Navijaška scena na hrvaškem je po njihovem v napredovanju.
5. Na vprašanje zakaj hodijo na tekme, je bil najpogostejši odgovor ljubezen do kluba.

12.3.2. Bad Blue Boys

Bad Blue Boysi pravijo takole:

1. Za njih huliganizem ni realno nasilje, temveč tisto, ki se izvaja na tekmah ali eventualno zaradi kakšne provokacije. Nihče ne gre na tekmo z namenom, da bi trajno poškodoval nasprotnega navijača, temveč, da ga poniža, oziroma da nasprotnikovim navijačem dokažejo, da so boljši in močnejši od njih. Med navijači obstajajo neka pravila, ki se jih večina bolj ali manj drži, zato so trajne poškodbe redke, na žalost pa niso neizogibne. Huligan je tisti, ki bi za svoj klub dal vse, ne glede na ceno.
2. Do neredov na tribunah in izven njih prihaja večinoma zaradi nezadovoljstva navijačev (rezultat tekme, stanja v klubu, včasih celo stanja v državi) in pa zaradi želje po dokazovanju, da so oni tisti, ki so najmočnejši, najboljši.
3. Tudi oni nimajo posebnega mnenja o slovenskih navijačih. Nekateri celo pravijo, da za njih Slovenija nima navijačev, ker nimajo tradicije.
4. Za hrvaško navijaško sceno pravijo da napreduje, tako v navijaškem smislu kot tudi huliganskem, postavljajo se nove meje.
5. Glavni razlog odhoda na tekme je ljubezen do kluba. Zelo jim je pa tudi privlačna enotnost v sami skupini ter adrenalin, ki spremlja odhode na tekme.

12.3.3. Armada

Pripadniki navijaške skupine Armada pa razmišljajo takole:

1. Po njihovem huliganizem opisuje vse tisto, kar ni v skladu z zakonom, manifestira pa se skozi različne oblike. Najpogostejši način predstavljajo masovni pretepi, razbijanja in negiranje vsega kar v določenem trenutku nekemu posamezniku ne odgovarja. Tako je huliganizem delitev pravice nekemu ali nečemu v smislu doseganja svojega cilja, ne glede na sredstva in načine, na katere se bo to doseglo. Huligan je oseba, ki s svojim delovanjem in obnašanjem privede v nevarnost osebe, pa tudi sebe, z namenom, da bo zadovoljila svoj cilj.
2. Do neredov na tribunah prihaja iz enega samega razloga - določena skupina, ki je z nečim nezadovoljna, mora pokazati svojo voljo na način, ki ni primeren obnašanju človeka v določenih situacijah, pri tem pa ogrožajo tudi druge ljudi. Lahko je tudi produkt alkoholiziranosti, ki vzpodbuja osebo, da se v določenih situacijah obnaša nekontrolirano in v slabem smislu, se pravi, da izziva pretepe itd. To, kar se dogaja na tribunah, se dogaja tudi izven njih, kjer je še več prostora za izkazovanje svojih stališč in še lažje pride do spopadov med nasprotnimi stranmi.
3. Slovenske navijače ne spremljajo, srečajo jih samo v primeru, če se srečata hrvaška in slovenska reprezentanca. Za hrvaško ultra sceno zaostajajo v mnogih stvareh. Njihovo navijanje temelji na nacionalni politični atmosferi, vsak njihov izpad pa povezujejo s stališči samega slovenskega vrha. Kot takšen primer so navedli tekmo v Trstu med slovensko in italijansko reprezentanco, kar je bil po njihovem tipičen primer provokacij na regionalno-državni osnovi.
4. Po njihovem je hrvaška navijaška scena v padcu. Pravijo, da večina navijačev sploh ne zna navijati, kaj šele, da bi vedeli kaj in kako se navija. Glede koreografij, prav tako menijo, da so vse slabše. O Torcidi pravijo, da gredo na tekme samo kadar je Hajduk prvi ali kadar igra z Dinamom.
5. Na tekme gredo zaradi ljubezni do kluba, tradicije in samega zadovoljstva.

13. NEREDI MED SLOVENSKIMI IN HRVAŠKIMI NAVIJAŠKIMI SKUPINAMI

Tu bom opisala neredne, ki so se zgodili med hrvaškimi in slovenskimi navijaškimi športnimi prireditvami ter izgrede, ki so jih povzročili posamezni navijači. Osredotočila se bom na naslednje prireditve:

- Zlata Lisica na Pohorju, 26.1.2003,
- finale evropskega prvenstva v vaterpolu v Kranju med Hrvaško ter Srbijo in Črno Goro, 15.6.2003,
- nogometna tekma 2. kola kvalifikacij za ligo nogometnih prvakov med Mariborom in zagrebškim Dinamom v Mariboru, 30.7.2003,
- nogometna tekma 2. kola kvalifikacij za ligo nogometnih prvakov med Mariborom in zagrebškim Dinamom v Zagrebu, 6.8.2003,
- kvalifikacije za evropsko nogometno prvenstvo med Slovenijo in Hrvaško v Zagrebu, 15.11.2003,
- kvalifikacije za evropsko nogometno prvenstvo med Slovenijo in Hrvaško v Ljubljani, 19.11.2003,
- polfinale evropskega rokometnega prvenstva med Slovenijo in Hrvaško v Ljubljani, 31.1.2004.

13.1. Zlata Lisica na Pohorju 26.1.2003

Glede na izkušnje iz prejšnjih let iz Zlate Lisice (leto poprej je prišlo do fizičnega obračuna med Violami in Bad Blue Boysi), so se organizatorji dobro pripravili na množičen prihod hrvaških navijačev. V soboto na veleslalomu še ni bilo takšnega navala, zato pa jih je na slalom v nedeljo prišlo kar 10.000. Tako so organizatorji pripravili poseben del samo za hrvaške navijače. Pri vstopanju na prizorišče ni bilo nikakršnih težav, pohvalna je korektnost tako redarjev kot policistov. Zato se pa nekateri navijači niso obnašali v skladu s takšno korektnostjo. Tokrat ni prišlo do spopada s kakšno drugo skupino, žrtve napada manjše skupine navijačev so bile tekmovalke, še posebej Anja Paerson. S kepami so zasuli vse smučarke, ki so se s sedežnico odpravljale na start, pri tem niso zalegla niti opozorila Janice in Antea Kosteliča. Tekmovanje je bilo že na robu prekinitve, saj so ledene kepe ogrožale tudi fotoreporterje ob progi, sodnike ob vratih in televizijske snemalce. Za vrhunec so pa v drugi vožnji med vožnjo Anje Paerson vrgli dimne bombe na

smučišče, tako da tekmovalka skorajda ni videla smučišča. Po končani tekmi so hrvaške navijače takoj spremili na avtobuse in na vlak, tako da ni prišlo do novih incidentov.

13.2. *Finale evropskega prvenstva v vaterpolu v Kranju med Hrvaško ter Srbijo in Črno Goro 15.6.2003*

Tekma med vaterpolskima reprezentancama Srbije in Črne Gore ter Hrvaške je bila ocenjena kot tekma visokega rizika zaradi skupne preteklosti obeh držav, vendar se organizatorji niso pripravili temu primerno. Že pred samo tekmo so organizatorji poskrbeli za prvo presenečenje, prodali so več vstopnic kot je pa sedežev. Tako so zunaj ostali tudi nekateri obiskovalci z VIP karticami. Med samo tekmo ni bilo težjih incidentov, pri tem mislim na fizične obračune navijačev. Na začetku tekme je prišlo do vdora hrvaških navijačev na tribune ob bazenu. Ker niso imeli kart, so podrli ograjo in tako prišli na tribune. Prihajalo je do verbalnih zmerjanj ter metanja predmetov v bazen in na vaterpoliste Srbije in Črne Gore, eden vžigalnik je zadel celo sodnika, tako da je bila tekma za kratek čas prekinjena. Po porazu hrvaške reprezentance pa so se strasti razplamtele. Hrvaški navijači so začeli trgati stole in jih metati v bazen, prav tako tudi bakle. Prišlo je do spopada policistov in navijačev. Nad bazenom je lebdel tudi policijski helikopter. Stanje se je navidezno malo umirilo, nato pa je na VIP tribuno, kjer so bili tudi navijači Srbije in Črne Gore, vdrla skupinica hrvaških navijačev in prišlo je do pretepa. Eden izmed hrvaških navijačev, ki je sodeloval v pretepu, je bil hladnokrvno porinjen s tribune. Med pretepom so bila uporabljena vsa priročna sredstva, kot so steklenice, zložljivi stoli itd. Med tem pretepom je bil poškodovan tudi hrvaški televizijski komentator Jura Ozmec, katerega je nekdo zadel v glavo s stolom.

Kot posledica divjanja hrvaških navijačev v Kranju, so se huligani v Beogradu in Novem Sadu znesli nad hrvaškimi predstavništvi in drugimi objekti ali predmeti s hrvaško oznako. Tako so na primer uničili hrvaška obeležja na zgradbi hrvaškega veleposlaništva v Beogradu, zaradi česar je bilo privedenih 33 oseb. Rezultat celotnega divjanja v Beogradu in Novem sadu je bilo več kot štirideset poškodovanih oseb, velika gmotna škoda ter veliko število prijav sodniku za

prekrške. Kot vrhunec pa je bil odpovedan obisk Črne Gore hrvaškega zunanjega ministra Picule.

Po teh incidentih so vsi mrzlično iskali krivce za te neljube dogodke. Opravila sem pogovor z gospodom Jožetom Jenštrletom iz Plavalne zveze Kranj, ki pravi, da so bile priprave na evropsko prvenstvo v vaterpolu, posebej pa še na finalno tekmo, zelo obsežne in dolgotrajne. Bil je formiran organizacijski odbor za pripravo evropskega prvenstva, znotraj katerega je deloval tudi pododbor, katerega člani so bili direktorji policijskih uprav Ljubljane in Kranja in tudi bivši policijski direktorji, ki so kompetentni na tem področju. V sodelovanju z njimi je slovenska plavalna zveza pripravila načrt o varovanju evropskega prvenstva, tako na samem tekmovališču, kot tudi okoli njega. Po besedah gospoda Jenštrleta, sam organizacijski odbor Plavalne zveze Slovenije ni imel pooblastil za intervencijo v primeru neredov, to pristojnost je imela le policija. Gospod Jenštrle prav tako pravi, da organizacijski odbor plavalne zveze Slovenije ni pristojen za ocenjevanje dela policije, vendar menijo, da do takšnih neredov ne bi prišlo, če bi posebna policijska enota začela ukrepati v večjem obsegu in vsaj 4 do 5 ur prej. Po njegovem mnenju je bilo potrebnih vsaj 2000 policistov na 4000 »podivjanih balkancev«, kakor imenuje hrvaške navijače. Omenil je tudi, da je za organizacijo formalno odgovorna Vaterpolska zveza Slovenije, vendar, da niso oni krivi za izgrede. Kot primer je podal, da Evropska plavalna zveza ni kaznovala Slovensko plavalno zvezo, ravno nasprotno, ocenili so, da so organizatorji ukrepali in naredili kar je bilo v njihovi moči, kaznovana je bila hrvaška vaterpolska zveza. Na koncu razgovora je še omenil, da so poskušali z MNZ skleniti nekakšen dogovor o vračanju oziroma zadrževanju hrvaških navijačev, ki so bili brez vstopnic, na meji, vendar so pravniki MNZ rekli, da za to ni nikakršne zakonske podlage ter da je to omejevanje človekovih pravic. Zakonsko podlago za vračanje oziroma zadrževanje hrvaških navijačev, ki so prihajali v Slovenijo z namenom, da si ogledajo finale evropskega prvenstva v vaterpolu, bi imeli, če bi organizator to zahteval vsaj 14 dni prej in ne na dan tekme.

Zaradi pojasnitve in razmejčitve pristojnosti policije in organizatorja na takšnih prireditvah, bom še enkrat prikazala zakonsko podlago in pristojnosti teh organov iz že prej omenjenega (v 10. poglavju mojega diplomskega dela) Zakona o javnih zbiranjih (2002). Tako so v 2. poglavju tega zakona v 10. členu določene splošne

dolžnosti organizatorja, ki glasijo: Organizator mora shod oziroma prireditev organizirati tako, da bo poskrbljeno za red, da ne bosta ogrožena življenje in zdravje udeležencev ali drugih oseb oziroma premoženje, da ne bo ogrožen javni promet in da ne bo nedopustno obremenjeno okolje. Organizator mora določiti vodjo. Vodja je lahko oseba, ki je stara najmanj 18 let in ima ustrezne psihofizične sposobnosti za opravljanje nalog vodje. Glede na značaj shoda oziroma prireditve in pričakovano število udeležencev mora organizator za zagotavljanje reda na prireditvenem prostoru zagotoviti rediteljsko službo. Če se na shodu oziroma prireditvi opravljajo dejavnosti, ki jih urejajo drugi predpisi, morajo biti izpolnjeni tudi pogoji, ki jih za opravljanje dejavnosti določajo ti predpisi. 3. poglavje zakona o javnih zbiranjih (2002) govori o zagotavljanju reda na shodu oziroma na prireditvi. Tako pravi 22. člen, da je za pravilen potek shoda oziroma prireditve ter za red odgovoren vodja. Vodja skrbi, da poteka shod oziroma prireditev v skladu z napovedanim programom in da se izvajajo vsi ukrepi, navedeni v prijavi oziroma v izdanem dovoljenju. Vodja je dolžan sodelovati s policijo in upoštevati morebitne predlagane ukrepe policije za zagotovitev reda na shodu oziroma prireditvi. Vodja ima pravico shod oziroma prireditev prekiniti ali zaključiti in tudi pravico odločiti, da se prekinjeni shod oziroma prireditev nadaljuje, če je bil vzpostavljen red. vodja ima pravico izključiti udeležence, ki motijo red. izrekanje ukrepov mora biti v slovenskem jeziku, na območju, kjer živita narodni skupnosti, pa tudi v jeziku narodne skupnosti. Kdor je izključen, se mora takoj odstraniti. Po 25. členu reditelj predvsem skrbi za red na shodu oziroma prireditvi; prepreči dostop osebi, ki bi želela na shod oziroma prireditev prinesiti predmete oziroma snovi iz tretjega odstavka 23. člena tega zakona (orožje, eksplozivne snovi, pirotehnični izdelki, nevarni predmeti, snovi); prepreči dostop osebi, ki je vidno pod vplivom alkohola in je pričakovati, da bo v takšnem stanju kršila red. O svojem posredovanju in ukrepih mora reditelj obveščati vodjo rediteljev, ta pa vodjo. Kadar reditelji na shodu oziroma prireditvi ne morejo zagotoviti reda in je pri kršitvi udeleženo večje število oseb ali kadar je ogrožen javni red, mora vodja zaprositi za pomoč policijo (26. čl.). Po 27. členu mora vodja takoj prekiniti shod oziroma prireditev, če pride na shodu oziroma prireditvi do izvrševanja kaznivih dejanj oziroma do pozivanja h kaznivim dejanjem, ali če pride do nasilja oziroma do splošnega nereda, ki ga rediteljska služba ne more odpraviti in je huje kršen javni red ali ogrožena varnost ljudi ali premoženja oziroma varnost javnega prometa. V primerih iz prejšnjega odstavka mora vodja takoj obvestiti policijo. 4. poglavje tega zakona govori o

pristojnostih policije na shodih in prireditvah. Po 29. členu policija po uradni dolžnosti vzdržuje javni red ob sprevedih in demonstracijah, velikih mednarodnih športnih prireditvah ter ob neorganiziranih shodih. Kadar glede na naravo shoda oziroma prireditve ali glede na okoliščine, v katerih poteka shod oziroma prireditev, okoliščine kažejo na to, da bi lahko prišlo do ravnanj iz 26. oziroma 27. člena tega zakona in obstaja možnost, da bodo potrebni njeni ukrepi, policija v soglasju z organizatorjem določi potrebno število policistov za pomoč pri vzdrževanju reda na shodu oziroma prireditvi. V takšnem primeru se vodja policistov sporazume z vodjo o načinu sodelovanja. Organizator shoda oziroma prireditve je v primerih iz prejšnjega odstavka dolžan sodelovati s policijo tudi pri načrtovanju ukrepov za vzdrževanje reda na shodu oziroma prireditvi (30 čl.). 33. člen Zakona o javnih zbiranjih (2002) določa, kdaj lahko policija razpusti shod oziroma prireditev, in sicer: če je shod oziroma prireditev z odločbo pristojnega organa prepovedana, policija zahteva, da vodja udeležence pozove, naj se mirno razidejo. Policija zahteva, da vodja shod oziroma prireditev razpusti tudi, če je prišlo do: uresničevanja namenov, ki so prepovedani po določbi prvega odstavka 6. člena (prepovedano je organizirati shode oziroma prireditve z namenom, da bi se na njih izvrševala kazniva dejanja oziroma pozivalo k izvrševanju kaznivih dejanj, ali z namenom povzročanja nasilja, motenja javnega reda oziroma oviranja javnega prometa) oziroma do oviranja varovanja objektov iz drugega odstavka 6. člena tega zakona (prepovedano je organizirati shode oziroma prireditve na prostem v neposredni bližini objektov, ki se varujejo po posebnih predpisih, če bi shod oziroma prireditev lahko ovirala varovanje teh objektov); ravnanj iz prvega odstavka 27. člena tega zakona in tudi policija s svojimi ukrepi ne more vzpostaviti javnega reda oziroma preprečiti ogrožanja varnosti ljudi, premoženja ali javnega prometa; bistvenega odstopanja od določenega programa oziroma kraja, časa ali trajanja shoda oziroma prireditve in je zaradi tega moten javni red. Če organizator prireditve ni prijavil oziroma si zanjo ni pridobil dovoljenja, kadar je dovoljenje potrebno, policija zahteva od vodje, da prireditev razpusti tudi v primeru, če moti ljudi v naravnem ali bivalnem okolju ali ovira javni promet. Če vodja ne upošteva zahteve policije, shod oziroma prireditev razpusti policija.

Glede na navedene zakonske določbe in omejitve policije v le-teh, mislim, da je policija ukrepala v skladu s svojimi pristojnostmi, sam organizator pa bi lahko

storil več, da ne bi prišlo do takšnih izgrediv. Policiji štejem v slabo le to, da je bil na koncu tekme vržen solzivec, saj so tako zasolžili tudi mirne navijače.

Pa poglejmo, kaj so pisali mediji o dogodkih na kranjskem bazenu. Pisanje medijev moramo seveda vzeti z rezervo, saj je njihov cilj prikazati čim bolj senzacionalistične zgodbe.

Večina hrvaških in slovenskih medijev ima za največje krivce teh brutalnih neredov, organizatorja in pa policijo. Istega mnenja sta tudi predsednik Republike Hrvaške Stipe Mesić in nekdanji hrvaški premier Zlatko Mateša, ki sta hkrati obsodila vedenje hrvaških navijačev.

Dnevnik (2003 : 1) omenja kot vzroke za neredde poleg nezadostnega števila policistov in redarjev, še napake pri prodaji kart, bližino večjih hrvaških mest ter številne slovenske državljane hrvaške in srbske narodnosti.

Tako pravi Mladina (2003 : 21), da je policija dramatično podcenjevala destruktivni potencial navijaških divjih hord. Policijska predpostavka, da mirovniki¹ predstavljajo bistveno večjo nevarnost za javni red in mir kot razgrajaški navijači, pa kaže na nevarno policijsko mentaliteto. Ta policijska predpostavka predstavlja resen problem.

Tudi Pavle Čelik, bivši načelnik slovenske policije, v pogovorih z Mladino, omenja napake policije. Po njegovem so policisti napačno ocenili varnostne razmere in je iz tega sledil napačen načrt ukrepov policije.

13.3. Nogometna tekma 2. kola kvalifikacij za ligo nogometnih prvakov med Mariborom in zagrebškim Dinamom v Mariboru 30.7.2003

Tekma med Mariborom in Dinamom je bila ocenjena kot tekma velikega tveganja, zato so se organizatorji, varnostniki, predvsem pa policisti, pripravili temu primerno. Sama tekma je minila v lepem vzdušju, skorajda brez incidentov, izjema

¹ To se je nanašalo na dejstvo, da je junija 2001 ob obisku ruskega predsednika Putina in ameriškega predsednika Busha na Brdu pri Kranju, tisoč mirovnikov krotilo tisoč policistov, sedaj v Kranju pa je 250 policistov krotilo 2500 navijačev (Mladina, 2003 : 21).

je manjši pretep slovenskih in hrvaških navijačev na zahodni tribuni. Gostujoči navijači, Bad Blue Boysi, so bili temeljito pregledani že pred prihodom v Slovenijo in niso povzročali večjih preglavic varuhom reda. Med njimi in Violami je prišlo le do manjšega spopada na Ptujski cesti ter na Grajskem trgu, kjer so Viole napadle manjšo kolono hrvaških avtomobilov z baklami, steklenicami in kamenjem, vendar je policija hitro reagirala, tako da hujših posledic ni bilo. So pa policistom toliko več preglavic povzročale Viole. Mariborski navijači Viole so se iz obupa, ker se niso mogli neposredno srečati z BBB, znesli nad stoli in mizami v eni izmed restavracij na Grajskem trgu, vendar so jih varuhi reda kaj kmalu uspeli umiriti.

Po podatkih iz Dela (2003 : 11) je slovensko-hrvaško mejo na Gruškovju prestopilo 680 hrvaških navijačev, 88 jih je zaradi vinjenosti, nošenja prepovedanih navijaških rekvizitov in ponarejenih vstopnic bilo na meji zavrženih. Za varnost in red na štadionu ter zunaj njega je skrbelo več kot 500 policistov in približno 300 varnostnikov. Zaradi kršitev javnega reda in miru so pridržali 6 domačih in 6 hrvaških navijačev, 4 Hrvate pa zaradi kršenja cestno-prometnih predpisov. Nekaj Hrvatov je razgrajalo v gostinskem lokalu Tenis klub Branik, kjer so se očitno počutili zelo domače, saj so si kar sami stregli s pijačo. Vse so še istega večera privedli k sodniku za prekrške. Tega sta obiskala tudi alkoholizirana hrvaška voznika. Enemu je alkotest pokazal 1,79 promila, drugemu pa 1,96, zato sta namesto tekme videla sobo za pridržanje.

13.4. Nogometna tekma 2. kola kvalifikacij za ligo nogometnih prvakov med Mariborom in zagrebškim Dinamom v Zagrebu 6.8.2003

Po tekmi v Mariboru, kjer je bila organizacija res dobra, so se vsi spraševali ali bo temu tako tudi v Zagrebu. Njihovi strahovi niso bili upravičeni, saj so tudi organizatorji v Zagrebu zelo potrudili. Lahko ocenim, da je bil najhujši incident, ko je skupina BBB napadla upravo mariborskega kluba. Namreč, iz tramvaja so vrgli steklenico, ki je priletela na kombi mariborske uprave, vendar je policija takoj intervenirala in privedla te nadobudneže. Poleg tega je bilo aretiranih še 9 navijačev, med njimi 5 slovenskih, ki so kršili javni red in mir, pili alkoholne pijače ali metali bakle na igrišče. Drugače je pa tekma minila mirno in brez incidentov, če izvzamemo občasno nešportno navijanje.

13.5. Kvalifikacije za evropsko nogometno prvenstvo med Slovenijo in Hrvaško v Zagrebu 15.11.2003

Z varnostnega vidika je bilo varovanje gostujočih navijačev v Zagrebu brezhibno. Slovenski navijači so bili ves čas poti od železniške postaje do maksimirskega štadiona dobro varovani. Že od vstopa vlaka v mestni del je pod nasipom proge vsakih 50 m stal policist. Vlak ni ustavil na glavni železniški postaji, temveč na železniški postaji, ki je od Maksimira, oddaljena vsega 500 m. Nekaj vročih slovenskih ultrasov je bilo zaradi alkoholiziranosti pridržano, vendar so jih po tekmi izpustili. V tem času je bil v Hrvaški že v veljavi novi zakon, po katerem se dve uri pred tekmo in dve uri po tekmi ne sme piti alkoholnih pijač. Vendar so tudi pridržani navijači pohvalili korektnost hrvaških policistov. Prav tako so hrvaški policisti upoštevali konfliktnost med slovenskimi navijači, bolj natančno med Violami in Green Dragonsi, tako da so jih dali v ločene sektorje na tribuni, med katerimi ni bilo prehodov. Po koncu tekme je prišlo do manjših verbalnih konfliktov med prej omenjenimi navijači, vendar se to ni razvilo v kaj hujšega, saj so hrvaški varnostniki tribune praznili ločeno.

13.6. Kvalifikacije za evropsko nogometno prvenstvo med Slovenijo in Hrvaško v Ljubljani 19.11.2003

Tudi na povratni tekmi med Slovenijo in Hrvaško ni prišlo do večjih incidentov. Po pisanju dnevnih časopisov je prireditev varovalo 600 policistov, konjenica ter 250 redarjev. Pred tekmo je prihajalo do manjših verbalnih konfliktov, do česa hujšega pa ni prišlo. Po pisanju Dnevnika (2003 : 20) navijači pred, med in po tekmi niso pretirano razgrajali. Varovanje je potekalo v skladu z načrtom, saj ni bilo množičnih kršitev ali pretefov. Pred začetkom tekme so varuhi reda in miru pridržali 5 slovenskih navijačev. Nikomur od Hrvatov ni bilo treba na policijsko postajo, v postopku so imenovali le dva njihova navijača, ki pa so ju, ko ni bilo več nevarnosti, da bosta razgrajala, izpustili. Že na meji so jih zavrnil 29. Na tekmi je bilo kakšnih 1500 hrvaških navijačev, ki pa so med tekmo trgali stole in jih metali na teren, prav tako tudi bakle in ostale priročne predmete. Vse je začelo, ko je bila izžvižgana hrvaška himna in po sodnikovem pisku je pričelo obmetavanje slovenskih in hrvaških navijačev z baklami, kamenjem, kovanci in vžigalniki, ki se je nadaljevalo skozi celo tekmo. Vzrok temu je verjetno, da je bil en vhod

namenjen 1500 navijačem in so zato lahko eni in drugi vnesli tako veliko število škodljivih predmetov in pirotehničnih sredstev na štadion, saj reditelji na vhodu niso uspeli vse navijače temeljito pregledati. Prihajalo je tudi do verbalnih zmerjanj, vendar je pri tem tudi ostalo. Po koncu tekme so policisti hrvaške navijače hitro pospremili do avtobusov, slovenski navijači pa so se, kljub razočaranju, mirno razšli, tako da do incidentov ni prišlo. Privedenih je bilo le 5 slovenskih navijačev, eden hrvaški navijač pa je bil priveden zaradi trganja stolov na stadionu. Kljub odlični organizaciji tekme s strani policistov, je bežigranski štadion še enkrat dokazal, da nikakor ni primeren za igranje tako velikih in pomembnih tekem, saj ne izpolnjuje niti minimalne pogoje. Mislim, kje v Evropi se še lahko najde štadion, na katerem lahko navijači nabirajo kamenje? Čas je, da Slovenska nogometna zveza (SNZ) začne razmišljati o svojih dejanjih. Malo ljudi razume neprestano vzpodbujanje SNZ, da se reprezentančne tekme igrajo na bežigranskem stadionu, ko pa bi si lahko veliko varneje in udobneje pogledali takšne tekme na Ljudskem vrtu v Mariboru ali v Celju.

13.7. Polfinale evropskega rokometnega prvenstva med Slovenijo in Hrvaško v Ljubljani 31.1.2004

Glede na to, da je bila tekma ocenjena kot rizična, je policija poleg vseh običajnih ukrepov, kot je na primer uporaba video nadzornega sistema, uporabila tudi helikopter. Za hrvaške navijače je bilo organizirano parkirišče na Dolgem mostu ob Tržaški cesti, od koder so imeli organiziran prevoz do dvorane Tivoli in nazaj. Do incidentov med navijači, razen manjših verbalnih konfliktov, ni prišlo. Na meji je, razen dolgih čakalnih dob, ki so trajale tudi po uro in pol, potekalo vse brez incidentov. Na slovenski strani meje, so morali hrvaški avtobusi zapeljati na stran. Vsak navijač je moral policistom pokazati karto za tekmo, prav tako so ga podrobno pregledali. Edini omembe vreden incident se je zgodil po tekmi, ko so podpredsednici hrvaškega Sabora, Đurđi Adlešič, huligani predrli gume na njenem avtomobilu in ukradli registrske oznake.

Črno piko na organizacijo je vrgla le odločitev Slovenske rokometne zveze, ki je število vstopnic, namenjenih hrvaškim navijačem, iz 650 zmanjšala na 450. Tako je hrvaški rokometni selektor Lino Červar za Delo (2004 : 15) povedal: »To je sramota. Skupaj z našo ekipo nisem zadovoljen z načinom, kako nas od prvega

dne v Sloveniji obravnavajo. Ni jim bilo dovolj, da nas mučijo na meji in ne puščajo čez naših ljudi, zdaj nam luknjajo še gume¹. To je čista provokacija pred polfinalom. To norost je treba končati, dati športnikom šport... Saj smo vendar sosedge.«

¹ Dva dni prej, v četrtek, se je v neposredni bližini dvorane Golovec zgodil hud incident. Neznanci so na več avtomobilih s hrvaškimi registrskimi tablicami prerezali pnevmatike, pri enem izmed vozil pa celo prerezali cev za dovod goriva. Nastale škode je bilo približno za 150.000 tolarjev (Delo, 2003 : 15).

14. ZAKLJUČEK

Kot smo lahko spoznali skozi diplomsko nalogo, je bil prejšnja leta huliganizem sinomnim za nogometna igrišča. Danes temu več ni tako. Na naših prostorih postaja vse bolj obsežen pojav, ki se širi tudi na ostala igrišča in terene, kot so košarkarska, rokometna, celo vaterpolo in smučanje.

Poznavalci pravijo, da pri nas ta pojav še ni tako razvit, zato ga je treba zatreti v kali dokler je še mogoče. Drugače pa je pri naših sosedih. Le-ti se spopadajo z nasiljem na športnih terenih že od sredine 80-ih let prejšnjega stoletja. Čeprav je po statističnih podatkih policije, zdravstvenih domov in bolnic, vsako leto vse manj incidentov na tekmah v Hrvaški ter vse manj poškodb, pridobljenih na tekmah, se odgovorni možje na oblasti s tem ne strinjajo. Veliko krivdo nosijo pri tem hrvaški mediji, ki vsak, še tako majhen incident, napihnejo in tako še dodatno razplamtijo strasti med navijači.

Dve od treh hipotez v svoji nalogi sem potrdila, eno pa sem zavrnila.

Hipoteza 1: V primerjavi s Hrvaško, v Sloveniji obstaja manjša verjetnost večjega obsega incidentov in s tem povezanega huliganizma.

To hipotezo sem potrdila, saj smo skozi raziskovanje lahko videli, da je v Sloveniji še dokaj nerazvita navijaška scena. Klubski nogomet v državi je na zelo nizki ravni, pozna se pa tudi pomanjkanje tradicije. Državno nogometno ligo imamo komaj 12 let, tako da se navijaška scena ni uspela dokončno izoblikovati. Po incidentih prevladujeta v Sloveniji dve navijaški skupini, in sicer Green Dragonsi iz Ljubljane ter Viole iz Maribora. Oboji največkrat povzročajo incidente na medsebojnih tekmah, včasih celo na reprezentančnih tekmah, kar je zaskrbljujoče, vendar niti približno ni v takšnem obsegu kot na Hrvaški.

Hipoteza 2: Vzrok nasilja med slovenskimi in hrvaškimi navijači je nacionalizem.

To hipotezo sem zavrnila. Nacionalizem je vzrok nasilja med slovenskimi in hrvaškimi navijači, vendar pa ni edini. Pri navijaških skupinah gre tudi za dokazovanje moči, kdo je boljši, za obrambo svojega ugleda, velikokrat pa tudi

alkohol vpliva na to, da se vnemejo strasti. Kar pa zadeva nacionalizem, tu največkrat ostaja pri verbalnih zmerjanjih, kot so na primer »Vi ste Ustaše«, kakor slovenski kličejo hrvaške navijače ter »Alpski Srbi«, kakor hrvaški navijači imenujejo slovenske ali pa »Kje imate Piranski zaliv«, »Ekonomska cona« in podobno. Glede na videno, sem prišla do sklepa, da se ti nacionalni vzkliki in nacionalno zmerjanje odražajo na trenutno družbenopolitično stanje v posamezni državi.

Hipoteza 3: Za resnično varnost na športnih prireditvah je pomembno tesno sodelovanje med krovnimi športnimi zvezami, varnostnimi organi in skupinami organiziranih navijačev.

Tudi to hipotezo sem potrdila. Za resnično varnost na športnih prireditvah je res zelo pomembno tesno sodelovanje med krovnimi športnimi zvezami, varnostnimi organi in skupinami organiziranih navijačev. Brez tega je organizacija neke športne prireditve nemogoča oziroma je lahko samo na zelo nizki ravni. Eni brez drugih ne morejo. Skozi primere, ki se jih obravnavala se je lepo videlo, kdaj tesna organizacija obrodi sadove (npr.: nogometna tekma med Mariborom in Dinamom v Mariboru), kdaj pa povezanost med temi organi ni bila zadostna in je zato prišlo do obsežnih kršitev javnega reda in miru (npr.: finale evropskega prvenstva v vaterpolu v Kranju).

Na področju nasilja na športnih terenih je potrebno še marsikaj postoriti. Pri nas je predvsem potrebna posodobitev zakonodaje, ki je nekoliko zastarela in ne zajema novih pojavnih oblik nasilja, kar je velik problem. Pri naših južnih sosedih vsaj navidezno nimajo problemov z zakonodajo, ki ureja to področje, saj je bil lani sredi leta sprejet nov zakon - Zakon o preprečitvi neredov na športnih tekmovanjih (2003). Vendar se pri njih pojavlja drug problem. Medtem ko v Sloveniji klubski nogomet skorajda nikoli ni bil v vzponu, razen igranja Maribora v Ligi nogometnih prvakov, je bilo v Hrvaški drugače. Tam so klubi že od nekdaj dosegali dokaj dobre evropske rezultate, v zadnjih letih pa je občuten velik padec v klubskem nogometu. Posledica tega pa je vse manj gledalcev na tekmah. Uprave klubov in ostali odgovorni možje krivijo za drastično zmanjšanje gledalcev na tekmah huligane. Tako, da so varnostni organi zopet začeli izvajati veliko

represijo na navijače z namenom, da jih čim več spravijo za zapahe oziroma, da jih čim več dobi prepoved vstopa na stadione in ostale športne objekte.

Za konec mislim, da je potrebno več strokovnjakov na tem področju, ki bi se ukvarjali z navijači, jih »vzgajali«, pa tudi klubi bi morali namenjati večjo pozornost svojim navijačem. Če bi prišlo do tega vzajemnega zaupanja med klubi in navijači, mislim, da ne bi prihajalo do takšnih neredov, vsaj na tribunah ne. Navijač, ki ima res rad svoj klub in hodi na tekme predvsem iz ljubezni do kluba, mu ne bi hotel nikoli škodovati na ta način, da povzroča incidente na samih športnih igriščih.

15. LITERATURA

15.1. *Samostojne publikacije*

1. Cameron, Manuel (2002) The prevention of violence in sport. Council of Europe Publishing.
2. Le Bon, Gustave (1989) Psihologija gomila. Globus. Zagreb.
3. Nastran-Ule, Mirjana (1997) Temelji socialne psihologije. 2. dopolnjena izdaja. Zbirka Alfa. Ljubljana.
4. (1999) Encyclopedia of Violence, Peace & Conflict. Vol. 3. Index. Academic Press.
5. Verbinc, France (1971) Slovar tujk. 3.izdaja. Cankarjeva založba. Ljubljana.
6. (1998) Veliki splošni leksikon. 5. knjiga. DZS. Ljubljana.
7. (1998) Veliki splošni leksikon. 7. knjiga. DZS. Ljubljana.
8. Garber, Roman (1970) Zlatni jubilej ZNS. Vjesnik. Zagreb.
9. Pečjak, Vid (1994). Psihologija množice. Samozaložba. Ljubljana.
10. Giulianotti, Richard, Bonney, Norman, Hepworth, Mike (1993) Football, violence and socila identity. Routledge. London.
11. Belčič, Boštjan (2000) Šport kot orodje zunanje politike. Fakulteta za družbene vede. Ljubljana.
12. Mihelič, Linda (2003) Nogometni navijači kot varnostni problem sodobne družbe. Fakulteta za družbene vede. Ljubljana.
13. Protega, Nenad (1997) Nogometni huliganizem v Sloveniji. Fakulteta za družbene vede. Ljubljana.
14. Grizold, Anton (1999) Evropska varnost. Fakulteta za družbene vede. Ljubljana.
15. Lalić, Dražen (1993) Torcida – pogled iznutra. AGM. Zagreb.

15.2. *Članki*

1. Viltušnik, Rafael; Grobin, Apolonija; Smolej, Boštjan (2002) Novi zakon o prekrških – policija kot prekrškovni organ. Dnevi varstvoslovja – elektronska oblika. Visoka varnostna policijska šola. Ljubljana.
2. Udovč, Bojan; Gorenak, Vinko; Meško, Gorazd (2002) Ocene in mnenja policistov pripadnikov posebne policijske enote policijskih uprav Maribora in

- Ljubljane o varovanju športnih prireditev. Dnevi varstvoslovja – elektronska oblika. Visoka varnostna policijska šola. Ljubljana.
3. Kovše, Branko; Gorenak, Vinko (2002) Delo policije ob tekmovanju NK Maribor Teatonic v Ligi prvakov – Nekaj izhodišč za načrtovanje varovanj v prihodnje. Dnevi varstvoslovja – elektronska oblika. Visoka varnostna policijska šola. Ljubljana.
 4. Udovč, Bojan; Gorenak, Vinko; Meško, Gorazd (2001) Nekatero pojavne oblike nasilja na športnih prireditvah v Sloveniji in njihovo preprečevanje. Varstvoslovje. Št. 4, 278-287.
 5. Košir, Matej (1997) Analiza – Nasilje na športnih prireditvah in vloga policije pri preprečevanju nasilnega obnašanja navijačev v Sloveniji. MNZ RS. Ljubljana.
 6. Kovše, Branko; Gorenak, Vinko (2002) Delo policije na nogometnih tekmah: analiza primera. Varstvoslovje. Št. 3, 215-225.
 7. Teorija in praksa (2002) Nogometni navijači v Sloveniji – Primer tekme med Olimpijo in Mariborom Pivovarno Laško. Fakulteta za družbene vede. Ljubljana. Št. 2, 239-253.
 8. (2002) Ko pridejo na obisk balkanski sosedje. Hople. 27.6.:18.
 9. (2003) Hudo bolan duh v sicer zdravem telesu. Nedeljski Dnevnik. 6.7.: 2-3.
 10. Aleksič, Jure (2003) Ajmo, ajmo, ustaše! Mladina. 23.6.: 22-23.
 11. (2003) Balkanska vojna. Mladina. 23.6.: 21.
 12. Tarlač, Goran (2003) Napake policije. Mladina. 23.6.: 23.
 13. Tarlač, Goran (2003) Srbija, Srbija... Mladina. 23.6.: 24.
 14. Plisel, Drago (2003) Stroge kazni za huligane. Mladina. 23.6.: 24.
 15. (2003) Anja se je bala kepe. Dnevnik. 27.1.: 17.
 16. (2003) Usodna kombinacija: nezreli organizatorji, pregrete navijači. Dnevnik. 17.6.: 20.
 17. (2003) Podelitev kolajn so morali odpovedati. Dnevnik. 16.6.: 16.
 18. (2003) Dnevnik. 31.7.: 1.
 19. (2003) En napadalec je premalo. Dnevnik. 1.8.: 25.
 20. (2003) Usodne le tri minute. Dnevnik. 7.8.: 21.
 21. (2003) Skoraj bi ga pogostili s klobasami. Dnevnik. 17.11.: 19.
 22. (2003) Šiljak in trije 2nebotičniki«. Dnevnik. 17.11.: 19.
 23. (2003) Slovenija v solzah žalosti. Dnevnik. 20.11.: 20.
 24. (2004) Na mrazu zaradi huliganov. Dnevnik. 31.1.: 18.
 25. Večernji list (15.2.2004) Srebro zaprljano nasilništvom.

- <http://www.vecernji-list.hr/ARHIVA/2003/06/16/030616-43.pdf>
26. Večernji list (15.2.2004) »Utučen sam jer ovo nema veze sa vaterpolom«.
<http://www.vecernji-list.hr/ARHIVA/2003/06/16/030616-44.pdf>
27. Večernji list (15.2.2004) Napadnuta uprava Maribora.
<http://www.vecernji-list.hr/ARHIVA/2003/08/07/030807-43.pdf>
28. Večernji list (15.2.2004) Da je sjever mogao zaigrati...
<http://www.vecernji-list.hr/ARHIVA/2003/11/16/031116-53.pdf>
29. Večernji list (15.2.2004) Bežigrad od euforije do tišine.
<http://www.vecernji-list.hr/ARHIVA/2003/11/20/031120-50.pdf>
30. Večernji list (15.2.2004) Zoran Gobac priznao poraz.
<http://www.vecernji-list.hr/ARHIVA/2004/02/01/040201-50.pdf>
31. Večernji list (15.2.2004) Specialci izostavili skidanje do gola.
<http://www.vecernji-list.hr/ARHIVA/2004/02/01/040202-50.pdf>
32. Večernji list (15.2.2004) Anja prva, Janica na infuziji.
<http://www.vecernji-list.hr/ARHIVA/2003/01/27/030127-16.pdf>
33. Večernji list (26.7.2003) Vlada predlaže poseban zakon koji je će oštro sankcionirati nered na terenima.
<http://www.vecernji-list.hr/2003/06/18/Pages/huligani.html>
34. Slobodna Dalmacija (26.7.2003) Zakon o navijačima sutra pred Vladom.
<http://www.slobodnadalmacija.hr/20030617/zadnjevijesti01.asp>
35. (2003) Delo. 27.1.: 15.
36. (2003) Delo. 1.8.: 11.
37. (2003) Delo. 31.7.: 11.
38. (2003) Delo. 8.8.: 11.
39. (2003) Delo. 17.11.: 13.
40. (2003) Delo. 17.11.: 16.
41. (2003) Delo. 20.11.: 15.
42. (2004) Delo. 31.1.: 15.
43. NZS (8.10.2003) Začetki nogometa na slovenskem. Zgodovina nogometa.
<http://www.nzs.si/2000/nzs.html>
44. NZS (8.10.2003) Obdobje 1918 – 1941. Zgodovina nogometa.
<http://www.nzs.si/2000/nzs.html>
45. NZS (8.10.2003) Obdobje 1945 – 1990. Zgodovina nogometa.
<http://www.nzs.si/2000/nzs.html>
46. NZS (8.10.2003) Obdobje 1991 - . Zgodovina nogometa.

<http://www.nzs.si/2000/nzs.html>

15.3. Dokumenti

1. (19.9.2003) Zakon o policiji.
<http://www.vlada.hr/>
2. (19.9.2003) Pravilnik o načinu policijskog postopanja.
<http://www.vlada.hr/>
3. (19.9.2003) Zakon o sprečavanju nereda na športskim natjecanjima.
<http://www.vlada.hr/>
4. (5.10.2003) Evropska konvencija o nasilju in nedostojnem vedenju gledalcev na športnih prireditvah, zlasti na nogometnih tekmah.
<http://www.idcse.nuk.si/k - po spre - 120.html>
5. (28.12.2003) Uredba o splošnih ukrepih v športnih objektih na športnih prireditvah.
http://193.41.36.136/bazeul/URED/2003/070/B/52_3428_5064.htm
6. (28.12.2003) Zakon o športu.
<http://193.41.36.136/bazeul/URED/1998/022/B/529291191.htm>
7. Skupni ukrep Sveta Evrope glede sodelovanja v zvezi z redom, zakonitostjo in varnostjo številka 497X0339 z dne 26. 5. 1997.
8. Priporočilo Sveta Evrope o odgovornosti organizatorjev športnih prireditev, številka 1037593 z dne 29. in 30. 11. 1993.
9. Sklep Sveta Evrope o preprečevanju in omejevanju nogometnega huliganstva z izmenjavo izkušenj, izločitvijo s stadionov in z medijsko politiko, številka 397Y0624(01) z dne 24. 6. 1997.
10. Predpisi o prekrških (1983) Uradni list SR Slovenije. Časopisni zavod. Ljubljana.
11. (10.3.2004) Zakon o javnih zbiranjih.
<http://193.41.36.136/bazeul/URED/2002/059/B/5228342327.htm>
12. (26.9.2003) Zakon o dopolnitvah zakona o policiji.
<http://objave.uradni-list.si/bazeul/URED/2001/093/B/5246351767.htm>
13. Zakon o policiji (1998) Uradni list Republike Slovenije. Ljubljana. št. 49.: 3465-3479.
14. (10.3.2004) Zakon o omejevanju porabe alkohola.
<http://193.41.36.136/bazeul/URED/2003/015/B/525893111.htm>

15. (10.3.2004) COUNCIL RESOLUTION of 6 December 2001 concerning a handbook with recommendations for international police cooperation and measures to prevent and control violence and disturbances in connection with football matches with an international dimension, in which at least one Member State is involved (2002/C 22/01).
http://europa.eu.int/eurlex/pri/en/oj/dat/2002/c_022/c_02220020124en00010025.pdf

15.4. Intervjuji

1. Nunič, Mile; Generalna policijska uprava, Ministrstvo za notranje zadeve, Ljubljana, 29.9.2003.
2. Bad Blue Boys, Zagreb, 4.10.2003.
3. Torcida, Zagreb, 11.10.2003.
4. Armada, Rijeka, 25.11.2003.
5. Jenštrle, Jože; Plavalna zveza Kranj, Brežice (telefonski razgovor), 22.3.2004

15.5. Internet strani

1. (26.7.2003) <http://www.hooligansfootball.homestead.com/index.html>
2. (26.7.2003) <http://www.footballfans.org.uk>
3. (26.7.2003) <http://www.slobodnadalmacija.com/20031212/temedana01.asp>
4. (26.7.2003) <http://www.tribina.co.yu/html/2002.html>
5. (26.7.2003) <http://pub18.ezboard.com/fbalkanshrvatskacroatiaforum.showMessage?topicID=155.topic>
6. (26.7.2003) <http://www.mail-archive.com/sim@antic.org/msg11505.html>
7. (26.7.2003) <http://www.hooligans.cz/in/eng/index.htm>
8. (26.7.2003) <http://www.prva-hnl.hr/>
9. (15.8.2003) <http://www.footballhooligans.org.uk/>
10. (3.2.2004) <http://www.badblueboys.hr/web/povijest.asp>
11. (3.2.2004) <http://www.torcida.org/hrvatski.htm>
12. (3.2.2004) <http://www.armada-rijeka.hr/povijest.shtml>
13. (13.1.2004) <http://bos.zrcsazu.si/cgi/neva.php?name=sskj&expression=vandal&tch=14>

14. (13.1.2004) <http://bos.zrcsazu.si/cgi/neva.php?name=sskj&expression=vandali zem&tch=14>